

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ\*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİH ANABİLİM DALI**  
**YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**OSMANLI KARİKATÜRLERİNDE KADIN (1872-1922)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Gamze GÖKER**

**HAZİRAN- 2014**

**TRABZON**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ\*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİH ANABİLİM DALI**  
**YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**OSMANLI KARİKATÜRLERİNDE KADIN (1872-1922)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Gamze GÖKER**

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necmettin ALKAN**

**HAZİRAN-2014**

**TRABZON**

## ONAY

Gamze Göker tarafından hazırlanan “Osmanlı Karikatürlerinde Kadın (1872-1922)” adlı bu çalışma 27.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Necmettin ALKAN (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA (Üye)

Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK (Üye)

Yukardaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. .../.../2014

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY  
Enstitü Müdürü

## **BİLDİRİM**

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğuna, ayrıca tez yazım kuralların uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

**Gamze GÖKER**

**27/ 06 / 2014**

## ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tez çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde yapılmıştır.

Devletleri birer insan olarak düşünürsek, onlarla aramızda önemli benzerliklerin olduğunu fark ederiz. İnsan vücudunun oluşumunda, bir araya gelmesinde ve görevini icrâ etmesinde birçok organizmaya ihtiyaç duyulur. Bunlardan birinin eksik veya fazla olması, sistemin işleyişini bozmakta, akabinde vücudun görevini yapamamasına neden olmaktadır. Peki, ya devletler Onlarda birçok faktörün bir araya gelmesi ve birbiriyle uyum içinde çalışan bir bütünü meydana getirmesinden başka nedir ki? Devletleri sadece siyasi gelişmeler ile değerlendirmeye kalkarsak, dar, anlaşılmaz, kopuk, gerçek dışı ve yanıltıcı bilgiler yumağı karşımıza çıkar. İşte bu çalışma, altı yüz yılı aşan Osmanlı Tarihi'ne alışılmışın dışında başka bir pencereden bakmak için hazırlanmıştır. Bu çalışmada siyasal gelişmelerden uzak, toplumu; bilhassa toplumun önemli bir ferdi olan kadını daha yakından tanıma fırsatı yakalamayı umuyoruz. Tanzimat sonrası kadının hayatında yaşanan ya da yaşandığı söylenen değişimin ne derece doğru olduğunu karikatürler yoluyla anlatmaya çalışacağız. Bunu yaparken, bize yol gösterecek materyalleri yazıdan değil de resimlerden seçtik. Bir dönemi izâh da hiç kuşkusuz ki; kelimeler, metinler, yazışmalar büyük önem arz eder. Peki, ya çizgiler... Onların söyleyeceği bir şey yok mudur? Bu çalışma, sahibinin kaleminden çıkmış, çok şey anlatan karikatürlerin, dili olmayı hedeflemektedir.

Araştırma süresi boyunca, tez konusunun seçiminden bitimine kadar bana her konuda yardımcı olan sayın hocam Prof. Dr. Necmettin ALKAN 'a teşekkür ederim. Yine çalışma boyunca desteğini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve Sayın Semahat Kaya 'ya minneti borç bilirim.

Trabzon, Haziran 2014

Gamze GÖKER

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET .....	VII
ABSTRACT .....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ .....	IX
GİRİŞ.....	1-4

## BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİH ARAŞTIRMALARINDA KARİKATÜR.....	5-9
1.1. Karikatürün Tarihine Kısa Bir Bakış .....	5
1.2. Tarih Araştırmalarında Karikatürün Yeri ve Önemi.....	6
1.3. 1872-1922 Yılları Arası Karikatür Gazeteleri .....	7

## İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜSLÜMAN KADINLARA DÂİR KARİKATÜRLER .....	10-86
2.1. Kadın-Erkek İlişkisinde Müslüman Kadın .....	10
2.2. Müslüman Kadınların Kıyafeti Hususu .....	51
2.3. Evliliğe Bakış .....	60
2.4. Toplumda Müslüman Kadınların Hâl ve Hareketleri .....	67

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GAYR-İ MÜSLÜM KADINLARA DÂİR KARİKATÜRLER .....	87-98
3.1. Kadın-Erkek İlişkisinde Gayr-i Müslim Kadın .....	87
3.2. Kıyafeti, Evliliğe Bakışı ve Toplumdaki Tavrı .....	91

<b>SONUÇ .....</b>	<b>99</b>
<b>YARARLANILAN KAYNAKLAR .....</b>	<b>102</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>104</b>

## ÖZET

Bu çalışmanın amacı Tanzimat sonrası 1872-1922 yılları arasında çıkan Osmanlı karikatür dergilerinde kadının varlığını ve konumunu tespit etmektir. Takdir edersiniz ki, tarih de devletleri incelerken savaşlar, barışlar ve antlaşmalar süreci o denli hızlı, karmaşık ve mekanik hâle getirir ki; tüm bunlara kaynak olan insan faktörünü çoğu kez unuturuz. Hele de kadın, bu konuda en şanssız olanlardandır. İşte bu çalışma, tarihe bir şekilde ışık tutan, dönemin fotoğrafını bize çeken gazetelerden ilham alınarak hazırlanmıştır. Bilhassa Tanzimat sonrası değişen ve gelişen basın hayatına paralel olarak, kadının da daha etkin, toplumda daha faal olduğunu bu gazetelerde ki karikatürlerden anlamak mümkündür.

Kadının hayatı, kıyafeti, evliliği, karşı cinsle münasebeti ile toplumda hâl ve hareketlerini yakinen takip edebileceğimiz karikatürleri sizlerle paylaşmaya çalıştık. Bu karikatürlerde kadını Müslüman ve Gayr-i Müslim adlı iki başlık altında incelemeyi tercih ettik. Tanzimat ile batı tarzı gazetelerin yaygınlaşması ve çizilen karikatürler vasıtasıyla modernitenin Osmanlı toplum hayatı, bilhassa kadınlar üzerindeki etkileri takip edilmeye çalışılmıştır. Karikatür sanatının özünü ilintili olarak abartının hat safhada olduğu karikatürler var olsa da, bu karikatürler sayesinde, genel anlayış hakkında fikir sahibi olmak amaçlanmıştır. Gayr-i Müslim ile yeni Osmanlı kadını arasında ki benzerlik ve farklılıkların tespitine yardımcı olacağı düşünülen karikatürler seçilmiştir ve nacizâne yorumlanmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Gazeteler, Karikatürler, Dergiler, Kadın.



## **ABSTRACT**

The aim of this study between the years of 1872-1922 in the Ottoman comic newspapers, is to detect the presence and location of the woman. You will appreciate when reviewing the states, wars, peaces, treads makes the process fast and mechanical. So we often forget the human factor. Especially, woman is the most unfortunate in this topic. Here, this study was prepared from newspapers of that period. After Tanzimat, life changing and evolving to the Press and the caricatures of those newspapers shows that woman is more active.

We have studied to share with you the life, attire, marriage, attitude in society of woman and by the 19 th centry rising feminism to tell caricatures. There are two topic on woman in this study. These topics that is Muslim woman and Gayrimuslim woman. By the Tanzimat, Western-Style newspaper became widespread. So, by caricatures, we tired to follow modernite impact on the Ottoman society and women. Although there are a lot of exaggreion, we purposed to catch general understanding in caricatures. Some caricatures was selected and interpreted. These caricatures shows that is similarities and differences between European women and Muslim woman.

**Key Words:** Newspapers, Caricatures, Woman, Magazines.

## KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e.** : Adı geçen eser  
**a.g.m.** : Adı geçen makale  
**EDHV** : Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmet Vakfı  
**Gös. Yer** : Gösterilen yer  
**TİY** : Türkiye İş Bankası Yayınları

## GİRİŞ

Bu tezin konusunu, 1872-1922 yılları arası Osmanlı mizâh gazetelerinde ki kadın karikatürleri, onların tasviri ve yorumlanması oluşturmaktadır. Tezin ayrıntıları hakkında bilgi vermeden önce, kısaca bu tarzda kimler hangi çalışmaları yapmış bir göz atmak; yani bir durum tespitine gitmek istiyoruz. Bu tespit, hem çalışmamızın hangi amaca hizmet ettiğinin daha net anlaşılmasının hem de varlığının ne derece kıymet taşıdığına fark edilmesine yardımcı olacaktır.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde herhangi bir tarihi olayın, karikatürlerden yola çıkarak ele alınmasının, pek yaygın bir tarih araştırma yöntemi olmadığını fark ettik. Tarihçilerin bu alanda yeterli ürün ortaya koyamamış olmasının nedenleri çeşitli olabilir; fakat bu alanın boş kaldığı, gerekli kıymetin verilmediği aşikârdır. Çalışmamızla bu boşluğu bir nebze doldurmaya gönüllü olduğumuzu dile getiriyor ve okyanus da bir su damlası olmayı ümit ediyoruz.

Öncelikle bizler gibi yüksek lisans ve doktora çalışmalarında; gazetelerden, karikatürlerden yola çıkıp bir tez ortaya koyan kimler var diye araştırdık. Bu araştırma neticesinde ilginç sonuçlara ulaştık. Şöyle ki; genellikle yapılan araştırmalarda ya sadece bir karikatür gazetesi alınıp onun incelemesi yapılmış, yani gazete tanıtılmış ya da kadın konusu yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında düz metinlere yansıtılmıştır. İkisinin harmanlandığı ve karikatürlerde kadın figürünü anlatan bir ürünün ortaya çıkarıldığına rastlamadık. Bu açıdan bu tezin önem arz ettiği görüşünderiz. Meselâ Şefika Kurnaz, Hacettepe Üniversitesi'nde doktora tezinde II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadınına çalışmış; fakat yazılı metinler kısılcından dışarı çıkamamıştır.<sup>1</sup> Cengiz Eken de Cumhuriyet Üniversitesi'nde sadece Diken Mizah Gazetesi'nin incelemesini yapmış ve yorumlama yoluna gitmemiştir.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> Şefika Kurnaz, **2. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.325.

<sup>2</sup> Cengiz Eken, **Diken Mizah Gazetesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 411.

Karikatürlerin sesine kulak veren tarihçiler deyince zikredilmesi gereken isimlerden biri Necmettin Alkan'dır. "Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı İmajı" adlı eseri; karikatürlerden hareketle tarihi olayları yorumlamada yeni ufuklar açan anlayışın ilk ve önemli örneğidir. Yine Alkan'ın "Avusturya Karikatürlerinde Bosna İşgali" adlı makalesi ile "Karikatürlerin Anlatımıyla Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi" adlı çalışması önemlidir. Ayrıca "Karikatürler Avrupanın Kolektif Şuurunu Resmediyor" adlı röportajı da konumuzla bağlantılıdır. Necmettin Alkan'a ait bir kitap bölümü olan "Alman Dergisi Lustige Blaetter'in Tasvirlerinde Çanakkale Savaşları ve Türk İmajı" adlı yazıda söylenmesi gereken çalışmalar arasında yer almaktadır. Karikatürlerin sesine kulak veren bir çalışmada Tobias Heinzelmann'dan gelir. "Osmanlı Karikatürlerinde Balkan Sorunu(1908-1914)" adlı eseri; Karagöz, Kalem ve Cem dergilerinde yer alan karikatürlerden faydalanılarak hazırlanmıştır. Yine Orhan Koloğlu'nun "Türkiye Karikatür Tarihi" adlı eseri önem arz etmektedir. Literatürde zikredilmeyi hak ettiğini düşündüğümüz bir isim de Turgut Çeviker'dir. Tanzimat' dan Cumhuriyet' e kadar olan süreci üç ciltlik eserle inceleyen Çeviker, burada önemli karikatürlere yer vermiştir. Yalnız burada dikkati çeken Çeviker'in sadece var olan materyalleri bir araya toplayıp bir kaynak meydana getirdiğidir. Kendisi kullandığı karikatürleri yorumlama yoluna gitmemiştir. Yine 1969 yılında Karikatürcüler Derneği'ni kuran ekipten iki isim Semih Balcıoğlu ve Ferit Öngören' de çalışmada zikredilmesi gereken diğer isimlerdir. "50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü" ile "Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Karikatürü" adlı eserleri önemli bir boşluğu doldursa da onların yorumdan uzak kalmış olması tarihçiler için bir dezavantajdır.

Yukarda görüldüğü üzere, tarihi araştırmalarda karikatürlerden faydalanan tarihçilere az da olsa rastlanılmaktadır. Bu tarihçilerde inceleme konusu olarak daha genel konuları seçmiştir. Kadın konusunun, karikatürler yoluyla ele alınıp incelendiğine şahit olmadık. Bu sebeple çalışmamızda, kadının karikatürlerde nasıl tasvir edildiğini incelemeye karar verdik.

Neden 1872-1922 yıllarını seçtik diye bakacak olursak şunları söyleyebiliriz. Osmanlıda kadın konusu hep tartışılmış, hep merak edilmiş ve hep irdelenmiştir. Siyasi hadiselerden uzak, sosyal hayatın içinden bir konu olması, yazılı kaynaklarda, hukuki

metinlerde kısıtlı bilgilere ulaşılması onu ilgi çekici yapmıştır. Avrupalı seyyahların tuttıkları notlar, hukuki birtakım metinler dışında Osmanlı kadını hakkında ayrıntılı bilgi alabileceğimiz fazla kaynak bulunmamaktadır. Bu çalışmada, hem konuya farklı açıdan bakabileceğimiz hem de toplumun nabzını tutabildiğimiz karikatürleri, kendimize kaynak seçtik. Karikatürler aracılığıyla kadını değerlendirmeye çalıştık.

Seçilen tarih aralığı, Osmanlıda köklü reformların yaşanmaya başladığı, toplumun kültürel yapısında batı eksenli bir değişimin kaydedildiği dönemi ifade eder. Devletin siyasi alanda attığı büyük adımların topluma, Osmanlı halkına nasıl yansıdığına takip edilebileceği bir dönemdir. Seçilen karikatürlerden de anlaşılacağı gibi, batı merkezli yenilik rüzgarının en yoğun hissedildiği bir tarih aralığı olması sebebiyle özellikle seçilmiştir. Bu yenilik rüzgarına halk ne ölçüde kapılmış, kadınların payına ne düşmüş tüm bu soruların cevabını karikatürlerde bulmaya çalıştık.

Peki, neden mizâhı kaynak seçtik? Kadın konusunu, yazılı metinler, seyyahların aldıkları notlar kıskacından kurtulup, hukuki metinlerden hariç; daha toplumun içinden, daha canlı örnekler bulabilmek amacıyla, basına yöneldik. Mizâh, öyle bir sanat dalı ki, bir konuda sayfalar dolusu bir metnin anlattığı bir hadiseyi, o birkaç çizginin bir araya gelmesiyle anlatabilmektedir. Göze hitap ediyor olması hem akılda kalıcı olmasına, hem de bahsi geçen dönemi, zihnimize daha rahat canlandırabilmemize olanak sağlamaktadır. Özünde, abartının bulunduğu bu sanat dalı bu yönüyle problemlili gözüktü de; toplumun aksayan yönlerine dikkat çekmeyi hedeflemesi düşünüldüğünde, başvurulması gereken bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tez çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde karikatürün tarihine kısa bir bakış ve tarih araştırmalarında karikatürün yeri ve önemine binâen bazı tespitlerde bulunmaktadır. Yine tez çalışmasının tarih aralığında yayınlanan gazeteler hakkında kısa bilgilere yer verilmektedir. Gazeteleri tanımadan onların hangi görüşü savduklarını bilmeden orada yer alan karikatürleri yorumlamak takdir edersiniz ki zor; hepsinden önemlisi sağlıksızdır. İkinci bölümde çalışmanın esas konusu olan kadının karikatürlerdeki yerine dâir alt başlıklar oluşturulup, izah yoluna gidilmektedir. Kadının karşı cinsle münasebeti, kılık kıyafeti hususu, evliliğe bakış açısı, toplumdaki hâl ve hareketlerini en iyi yansıttığını düşündüğümüz karikatürler seçilip, yorumlanmaya çalışılmıştır. Yine

burada kadını; Müslüman ve Gayr-i Müslim olarak iki ana başlık da inceleme yoluna gittik. Bunu yaparken temel hedefimiz iki farklı ucun birbiri arasında ki benzerlik ve farklılıklarını daha rahat gözler önüne sermektir.

Tezin sonuç kısmında bu karikatürlerde çizilen kadın profilinin hatları tekrar zikredip, bunların yorumu üzerinde durup, tezimizi tamamladık. Sizleri tez çalışmasıyla baş başa bırakmadan önce bir noktaya daha temas etmek istiyoruz. Karikatürler incelenirken ilgili gazetenin karikatürünün yayınlanma tarihine, kıyafetlere, kullanılan objelere, seçilen sözcüklere bir bütün şeklinde bakmak, verilmek istenen mesajları daha net algılamamıza yardımcı olacaktır.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. TARİH ARAŞTIRMALARINDA KARİKATÜR

Bu bölümde, karikatür nedir, kökü nereye uzanır ve tarihi bir konuyu araştırırken, yazılı kaynakların dışında, karikatürlere ne derece faydalanılır gibi konular üzerinde durulmaktadır.

#### 1.1. Karikatür Tarihine Kısa Bakış

Karikatür kelimesinin kökeni İtalyanca “cari- care” dir. Anlamı; “yüklemek, abartmaktır”. İçeriğini ise bir kişi, obje ya da var olan bir olayın abartılı tasviri olarak izah edebiliriz. Kaynağını batıdan alan bu mizah aracı 16. yy dan itibaren yavaş yavaş oluşmaya başlamış, 18. ve 19. yy’ da Avrupa da çok popüler hâle gelip, bir sanat şekline dönüşmüştür.<sup>3</sup> İlk karikatürün izleri nereye kadar uzanıyor diye araştırırsak Eski Mısır’a gitmemiz mümkündür. Daha sonra bu izleri Antik Yunan ve Roma’ da rastlayabiliriz.<sup>4</sup> Fakat karikatür sanatının bugünkü şeklini alması 18. yy ikinci yarısı itibariyle Avrupa da özellikle İngiltere ve Fransa olmuştur. 19. yy ise artık karikatür ağırlıklı mizah dergileri, toplumun vazgeçilmez unsurları şeklini alır. Avrupa da artık geleneksel bağlardan sıyrılma isteği, insan haklarının evrenselleşmesi, özgürlüklerin kitlelerin güdümüne girmesine paralel olarak, karikatür sanatının geliştiğini söylersek yanlış yapmış olmayız.<sup>5</sup>

Ülkemizde karikatür, batı etkisi altında gelişen bir sanat dalıdır. Fakat bu bizde bu alanın uzun zaman boş kaldığı anlamına gelmemektedir. Sözelimi, minyatür sanatı, ortaoyunları, Karagöz, Hacivat da kullanılan bazı figürler insanları güldürürken düşündürmeye sevk ettiği için, dolaylı olarak karikatür sanatına hizmet etmiştir.<sup>6</sup> Tüm bunlara rağmen bugünkü anlamıyla karikatürün bize geç geldiği de aşikârdır. Buna birçok

<sup>3</sup> Semih Balcıoğlu, *Cumhuriyet’ in 75. Yılında Türk Karikatürü*, 2. Baskı, İstanbul: TİY, 1998, s. 11.

<sup>4</sup> Necmettin Alkan, *Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı İmajı*, 2. Baskı, İstanbul: Selis Kitaplar, 2006, s. 12.

<sup>5</sup> Orhan Koloğlu, *Türkiye Karikatür Tarihi*, İstanbul: Bileşim Yayınları, 2005, s. 21.

<sup>6</sup> Ferit Öngören, *Cumhuriyet’ in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, 3. Baskı, İstanbul: TİY, 1998, s. 51.

neden sıralayabiliriz. Fakat temelde Őu iki neden herhalde durumu izah da yeterli olacaktır. İlki; karikatür gibi temeli eleştiri, yerme, aksaklıkları ortaya çıkarmaya dayalı bir sanatın Osmanlı gibi merkezi bir devlet de gelişmesi takdir edersiniz ki zordur. Diğeri ise; dinsel bazı kısıtlamalardır.

## 1.2. Karikatürün Yeri ve Önemi

Tarih ilminin görevini icra edebilmesi ve sağlıklı tespitlere ulaşabilmesi için birçok ilim dalı ona hizmet etmekte ve payına düşeni yerine getirmektedir. Sadece bu bilgi bile aslında, ayakları yere basan bir tarihi olay yorumunun oluşmasında tek kaynağın yeterli olamayacağını göstermeye yetmektedir. Bu yardımcı ilimler bazen yazıyla, bazen toprak altından çıkan bir çömlekle, bazen de bir para ile tarihi olayların yorumlanmasına ışık tutmakta, hatta seyrini tamamen değıştirebilmektedir.

Karikatür, bahsi geçen olayı yaşamış ya da yaşayanlardan dinlemiş kişileri, çizgilerle durumu tasvirinden başka bir Şey değıildir. Karikatürler büyük ölçüde yaratıcısının duygu, düşünce ve hayat görüşünden beslenirler. Bu açıdan bakıldığında objektifliğı ve güvenirliliğı hususu tartışmalı gözükse de, yazılı metinleri kaleme alanlarında birer insan oldukları dikkate alındığında onların objektifliğinin tartışmalı olduğunu fark ederiz. Bu durumda karikatürlerin sesine kulak vermenin bize fayda getireceğı görüşüdeyiz. Karikatür, göze hitap eden bir sanat dalıdır. Objelerin, tasvirlerin, gözle algılanıp beyinde yorumlanması ile biranda bir çok tespitin yapılabilmesine olanak sağlar. Aynı etkiyi, aynı olayı anlatan sayfalar dolusu metinlerde hissetmek zordur. Elbette tarihi bir olayı yorumlarken sadece tek bir kaynaktan yola çıkıp, genel tespitler yapmak doğru değıildir. Karikatürleri de tek başına bir kaynak olarak değıerlendirmek hatalı olacaktır. Amaç, bu karikatürlerin sesine kulak verip, bahsi geçen olaylara dâir yazılı kaynaklarla da değıerlendirmelere gitmektir.

Yine tarihi bir olayı anlatan bir metnin yorumlanması için, o işin eğitimi almış, literatüre aşinâ insanlara ihtiyaç duyulur. Oysa karikatürlerin yorumlanmasında böyle bir kriter keskin kes ihtiyaç yoktur. Elbette ki literatürden az çok haberdar olmak gerekmele birlikte, olaya yabancı biriside pek âlâ önemli tespitlerde bulunabilir, gördüklerini



yorumlayabilir. Bu anlamda bilgiyi hızla, geniş kitlelere ulaştırma hususunda mühim bir görevi icra ettiğini söylersek yanlış yapmış olmayız.

Unutulmamalıdır ki çizimi gerçekleştiren kişiler o dönemin olaylarına atıfta bulunurlar; yani var olan gerçekleri dikkat çekici hâle getirmek için biraz abartıya başvururlar; fakat bu durum orda anlatılanları gerçek dışı ya da hayal ürünü yapmaz. Olayların izahında araç olarak yazıdan önce resimlerin kullanıldığını, ilk insanın mağara duvarlarına çizdiği tasvirlerden anlamak mümkündür. Yine Roma, Antik Yunanda tasvirlerin, figürlerin büyük önem arz ettiğini tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz.<sup>7</sup> Uzun zaman insanların birbiriyle olan iletişimini mağara duvarlarında ki çizimlerin sağladığını göz önünde bulundurduğumuzda; bugün karikatürün ne denli önem arz ettiğini fark ederiz. Karikatürler bizimle, tarihi o kişiler arasında köprü vazifesi görür. Bir tarihi metinde okuduğumuz antlaşma maddeleri ya da savaş sonuçları, mekanik olup sadece olayların gidişatını takip etmemize imkan sağlarlar. Bu yönüyle elbette önemli bir görevi icrâ ederler fakat; bunların halka nasıl yansıdığını, toplumda ne gibi değişimlerin yaşandığını, bu siyasi hâdiselerin insanlar üzerinde bıraktığı ettiği bu metinlerden yakalamak mümkün değildir. İşte tam bu noktada, karikatürler bize ışık tutar, yol gösterir, fikir sahibi yapar ve yeni ufuklar açar. O dönemin insanların duygu ve düşünce dünyasını, gözlerimizin önüne tüm çıplaklığı ile serer. Sessiz ve harfsiz gözüke de aslında çok sesli bir korodan ya da cilt cilt basılmış kitaplardan kıymetsiz değillerdir.

### **1.3. Kullanılan Karikatür Dergileri ve Gazeteleri Hakkında**

Her alanda olduğu gibi; basın, gazete, alanında da Tanzimat döneminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Tanzimat basınının dar, sınırlı ve yoksul olduğunu söylersek yanlış yapmış olmayız. Buna karşılık I. ve özellikle II. Meşrutiyet' in ilânı ile tam bir basın şöleni yaşanmaya başlanmıştır.<sup>8</sup> Meşrutiyet'in ilânı ile yavaş yavaş sayıları artan gazetelere ek karikatür ve mizah dergisi anlayışı da yeşerir. İşte bu çerçevede yayımlanan karikatür dergilerinin gün geçtikçe sayıları artar ve üstlendikleri misyon da önem kaydeder. Bireysel

---

<sup>7</sup> Alkan, a.g.e., s. 12.

<sup>8</sup> Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s. 305.

üslup ve ironiler ön plana çıkmaya başlarken, yaklaşan batı etkisinin ayak seslerini de çok net duymak mümkündür.<sup>9</sup>

Biz bu çalışma için 1872-1922 yılları arası çıkan karikatür gazetelerinden tez çalışması kapsamında faydalandık. Bu gazeteleri zikredecek olursak: “Çingiraklı Tatar”, “Meddâh”, “Lak Lak”, “Kartal”, “Cem”, “Hande”, “Leylâk”, “Cici”, “Anadoluda Kalem”, “Gelincik”, “Aydede” dir. İlk karikatür gazetesi 1868’ de yayımlanan Terakki Gazetesi’ nin 1869’ da çıkardığı eki Letâif-i Asâr’ dır. Tam anlamıyla ilk karikatür gazetesi ise, 1870’de Teodor Kasap tarafından çıkarılan “Diyojen”dir.<sup>10</sup> 1870-1877 yılları arası yazılı mizahın ortaya çıktığı bir dönem olup, bu tarihler arasında 20 Osmanlıca mizah dergisi yayımlanır. Kullanılan gazeteleri kısaca tanıyalım. Çingiraklı Tatar, Teodar Kasap tarafından 1872 yılında çıkarılmıştır. Haftada iki kez basılır ve çeşitli Tanzimat yazarlarının imzasız yazıları yer alır. Tatar, postacı demektir. Meddah gazetesi, 1875 yılında Mehmet Tefvik Bey tarafından çıkarılmıştır. Bu iki gazetede geleneksel tarza girmektedir. Cem, 1910 yılında Cemil Cem tarafından çıkarılmış olup, çok kez kapatılmıştır. Batılı tarzın ilk temsilcisi olarak kabul edilir. Cemil Cem’in kendi adını verdiği bu gazete Perşembe günleri çıkmaktaydı.<sup>11</sup>

Anadoluda Kalem, Ankara da 1921 yılında Hüseyin Suad tarafından çıkarılmıştır. Musavviri Ressam Vahideddin’ dir. Lak Lak gazetesi, Mehmet Fazlı tarafından 1907 yılında basılmış, ilk beş sayısı Kahire de çıkmış ve yurda kaçak sokulmuş bir gazetedir. II. Meşrutiyet dönemi batılı tarzda çıkarılan modern mizâh gazetelerinden biridir. Kartal, 1909 yılında İstanbul’da Celil Safvet ve Cemal Baki tarafından çıkarılmıştır. Leylâk, kadınlara hususi çıkan ilk gazete olup, A. Cevat tarafından 1914 yılında onbeş günde bir basılmıştır. Cici, Ahmed Reşad tarafından 1911yılında Perşembe günleri basılmıştır. Gelincik, magazin dergisi olarak adlandırılır ve Mehmet Rauf tarafından 1922 yılında cumartesi- salı günleri çıkmaktaydı. Hande ise, 1916 yılında Sedat Simavi tarafından çıkarılmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında “Güleryüz” gazetesi ile mücadeleye destek vermiş

<sup>9</sup> Nermin Yazıcı, “Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem” **Turkish Studies** içinde, 6, Ankara: 2011, s. 1299.

<sup>10</sup> Salih Seyhan, “II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler” **Turkish Studies** içinde, 8, Ankara: 2013, s. 498.

<sup>11</sup> Hasan Duman, **Osmanlı- Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri(1828-1928)**, 2. Baskı, Ankara: EDHV, 2000, s. 73.

ve Refik Halit Karay'a karşı bir tavır sergilemiştir. Aydede, 1922 yılında Refik Halit Karay tarafından çıkarılmıştır. Pazartesi ve Perşembe günleri basılmıştır.<sup>12</sup>

Turgut Çeviker, mizah dergilerini üç başlık altında inceler. Geleneksel, Batılı Tarzda ve Eşek Tipi. Geleneksel tarzın temelleri “Diyojen” ve “Hayal” adlı mizâh dergilerinin yayınlanması ile atılır. Düz yazıların ağırlıkta olduğu, Karagöz ve Hacivat'ın karşılıklı konuşmalarına dayalıdır. Yergi ve ironiye yer verilmeden, Tanzimat yazarlarının imzasız yazıları yer alır. Batılı tarzın temelleri ise, “Cem” dergisi ile atılır.<sup>13</sup>

Bu tarzda gelenekselin aksine karşılıklı konuşma ile sorunlar dile getirilir. Bireysel üslup ve ironi ön plana çıkar. Abartıya daha çok yer verilir ve toplumsal sorunlar üzerine konuşularak, halkın dikkati o yöne çekilmek istenir. Dergilerde batı etkisi, bilhassa Fransız etkisi açıktır. Batının gittikçe yükselen ve takip edilen bir değer olduğunu her bir karikatür bize söylemektedir. Eşek tipi, denilen tarzın temsilcisi Baha Tevfik'in yayınladığı “Eşek” dergisidir. Bu tarzda daha sert bir yergi ve hicve rastlarız. Bir eşek konuşturularak insanlara mesajlar verilir.<sup>14</sup> Ayrıca şunu da söylemek gerekir; çizilen karikatürlerin kimlerin kaleminden çıktığı çoğu gazetelerde belirtilmemektedir.

---

<sup>12</sup> Duman, a.g.e., s. 74.

<sup>13</sup> Turgut Çeviker, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü**, 3. Baskı, İstanbul: Adam Yayıncılık, 1986, s. 15.

<sup>14</sup> Yazıcı, a.g.m., s. 1302.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. MÜSLÜMAN KADINLARA DÂİR KARİKATÜRLER

Bu bölümde Müslüman kadınlar hakkında çizilen karikatürler, çeşitli alt başlıklar şeklinde ele alınmaktadır.

#### 2.1. Kadın Erkek İlişisinde Müslüman Kadın



Erkek: “Eve geldim geveli ağzını açıp da bir tek söz söylemedin?”  
Kadın: “Peki söyleyeyim: Defol!!!”<sup>15</sup>

<sup>15</sup> Cem, Sayı 1, 28 Teşrin-i Sâni 1326[ 11 Aralık 1910], s. 61.

## Tasvir ve Yorum

Tek kareden oluşan bu karikatürde bir adam bir kadın ile konuşuyor. Kadın koltukta oturmuş, üzerinde güzel bir elbise var. Gayet bakımlı gözükmele birlikte, umursamaz bir tavır içinde olduğu yüzünden anlaşılmaktadır. Elinde bir kitap, yanında dikili duran fesli, fraklı, zayıf adama yüzünde merak dolu bir ifade ile bakmaktadır

Bu karikatür bize değişen karı koca ilişkisi hakkında ipucu vermektedir. Fransa’da da yayımlanmış bu karikatür, kadının erkeğin karşısında ses çıkarabilecek, güçlü bir konumda olduğunu göstermektedir. Adam düşünceli, mutsuz bir ifade ile kadına bakarken, kadının umursamaz ukala denilebilecek bir tavırla kocasına baktığı aşikârdır. Bu karikatür bize dengelerin değiştiğinin habercisidir. Ayrıca kadının elinde tuttuğu kitap, bize ince bir mesajda vermektedir. Kadınların artık okuyan, gözü açık, ilim ve irfan sahibi oldukları izlenimi yaratılmıştır. Aynı zamanda kocalarına karşı çıkabildiklerini de imâ etmektedir.



Muhatap: “Şu kadının yanaklarına dikkat ediyorsunuz ne kadar güzel ne kadar pembe hem de kendi rengi olduğu aşikârdır.”

Muhatabe: “Evet kendi rengi; çünkü allığı alırken gördüm parasını kendi verdi.”<sup>16</sup>

---

<sup>16</sup> Cem, s. 59.

## Tasvir ve Yorum

Bir erkek ile bir bayan kol kola yürümektedir. İkisi de gayet şık görünür. Adam fesli, paltolu, kalıplı bir yapıda, yanındaki bayan ise kafasında abartılı bir şapka, boynunda tilki kürkü ve şık bir elbise giyinmektedir.

Kadın erkek ilişkisine dair bir karikatürdür. Kadınların, erkekleri kendi maddi ihtiyaçlarını karşılamaları hususunda, kullandıklarının en güzel delili bir karikatürdür. Karikatürdeki kadının, yanındaki erkeğe bahsi geçen kadının yanaklarının pembeliğinin gerekçesini izahı oldukça mânidardır. Allığın parasını kendisinin ödediği vurgusu önemlidir. Fransa’da yayımlanmış, menşei tartışmalı olabilir; ama gerçek olan bir şey varsa o da kadın erkek ilişkisinde maddiyatın artık büyük rol oynadığıdır. Kadınları kurnaz, erkekleri ise saf gösteren bu karikatürde, değişen dengelere de gizlice bir atıf olduğunu söylersek, yanlış yapmış olmayız. Şunu da eklemekte fayda görüyoruz ki; günümüzde de kadınların bazı ihtiyaçlarını eşlerinin karşılamasını beklediği bir gerçektir. Demek ki bazı konularda değişen yıllar ya da değişen koşullar beklentileri değiştirmeye yetmemektedir.



- “Bey bu vakte kadar ne ile meşgul bulunuyorsunuz?”
- “Nezariyet Kanununa çalışıyorum.”
- “Ah!!! Birazda ehemiyet verseniz ne olurdu?”<sup>17</sup>

<sup>17</sup> Cici, Sayı 1, 12 Mayıs 1327[ 25 Mayıs 1911], s. 10.

## Tasvir ve Yorum

Bir yatak odası, yatakta yeni uyanmış bir kadın görünüyor. Yatağın tam karşısında bir masa ve sandalye bulunmaktadır. Sandalye de oturan resmi kıyafetli, ciddi suratlı bir adam, masa üzerindeki kağıtlar ve elindeki kalemi ile gayet meşgul görünmektedir. Masanın üzerinde bir abajur, arkada duvarda adamın üniformalı bir fotoğrafı ve küçük birkaç tane daha fotoğraf bulunmaktadır. Kadın, daha yeni uyanmış, uyku sersemliğini atmaya çalışır görünmektedir. Adam ise, bir elini çenesine dayamış halde oldukça düşünceli vaziyettedir.

Karı koca ilişkisinin genel sorunlarından biri olan erkeğin işle fazla ilgilenip, eşini ihmal etmesi anlatılmaktadır. “Nezariyet Kanunu” demek “Bakanlık Kanunu” demektir. Adam muhtemelen bir devlet memuru olup, yeni çıkarılacak olan bu kanun ile de yakından ilgilidir. Kadın, kocasının işle ilgili konularla uğraşmasından şikayetçi olduğu gibi, bunları evde tatbik etmemesinden de şikayetçi görünmektedir.



Zevce : “Beni kayıp etsen ne yaparsın?”  
Zevc : “Ben olmayınca sen ne yaparsan bende onu yaparım.”  
Zevce : “Hakikatsiz! Beni derhâl unutacaksın ha!!!.”<sup>18</sup>

<sup>18</sup> **Hande**, Sayı 1, 18 Temmuz 1332[ 1 Ağustos 1916], s. 87.

## **Tasvir ve Yorum**

Yan yana durup konuşan bir yaşlı çift görüyoruz. Kadın gözlüklü, etek ceket takımı giyinmiş, eli belinde diğer eli adamın omzundadır. Adam fesli, bıyıklı bir elinde sigara diğer eline şemsiyesini koymuş, yanındaki kadına bakıyor.

Komik bir karı koca karikatürüdür. Kocasına sorduğu soru ile onu tuzağa düşürmeye çalışan kadın, kurduğu tuzağa kendisi düşer, yani ava giderken avlanır. Bu komik diyalog bize çiftler arasında büyük bir güven sıkıntısı olduğunu gösteriyor. Aynı zamanda çiftler arasında artık eşitliğin olduğu mesajı inceden inceye verilmektedir. Kadının bastırılmışlığı sona ererken, erkeğin egemenliğinin de yok olmaya başladığı imajı çizilmektedir. Karikatürdeki adamın kendisi olmasa, eşinin nasıl hareket edeceğinden emin olmadığını, ona bu kurnaz soruyu sormasından anlamaktayız. Vurgulanması gereken diğer bir husus ise, yaşları ne olursa olsun çiftler arasında güven problemi yaşandığıdır. İncelenilen dönem ve faydalanılan karikatürler göz önüne alındığında seçilen figürlerin genelde gençler olduğu fark edilir. Bu karikatürde yaşlıların seçilmiş olması onu önemli ve farklı kılmaktadır.





Zevce: “Sen dün gece idarehanede işlerle meşgul olduğunu söylüyorsun oğlun ise eğlenmek için kaldığını söylüyor.”

Zevc: “O iyi anlamamış. Kendisi kafeşantan de eğlenirken ben orda mühim işler görüyordum.”<sup>19</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir evin odası, duvarlarda tablolar var, odanın ortasında ayakta duran şişman, uzun elbiseli bir kadın, yüzünde gergin bir ifade ile, bir elinde kağıt tutarak karşı koltukta oturan adama bakıyor. Koltukta oturan şişman, fesli, bıyıklı, kravatlı, gözlüklü adamda kadına bakmaktadır. Adamın tam karşısında ise genç bir delikanlı oda fesli, takım elbiseli, bir elinin iki parmağını yanağına koymuş diğer elinde tuttuğu aynada kendi silüetine bakıyor ve arkada olanlarla ilgilenmeyen bir tavır sergiliyor.

Tek kareden oluşan bu karikatür bize, zayıflamış karı koca ilişkisi ve aile bireylerinin birbirine olan güvensizliğini gösterir niteliktedir. Babasının annesini aldattığını bilen çocuğun, bu duruma göz yumması ilginç gelebilir. Aslında kendiside uygun olmayan işlerle meşguldür ve babası da bunları bilmektedir. Yani bir danışıklı dövüş durumu söz konusudur. Her şeyden habersiz, kandırılan ve bir cevap bekleyeninin yine bir kadının olması ise pek de ilginç değildir.

---

<sup>19</sup> **Hande**, s. 127.



- \_\_ “Demek ki sevgilim bu sözlerle bana ilân-ı harb ediyorsunuz?”  
\_\_ “Hayır ilân-ı husumet ediyorum...!”<sup>20</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Küçük bir karikatür, bir adam ile bir kadını tasvir etmektedir. Kadının sırtı bize dönük yüzünü seçemiyoruz, karşısında genç bir adam, bıyıklı, kravatlı, ceketli, elini çenesinin altına koymuş, soru soran bir yüz ifadesi ile karşısındaki kadına bakıyor. Kadın bir koltukta oturuyor, saçları topuz yapılmış, elinde ki gazeteye bakıyor ve adamı umursamaz bir tavır içindedir.

Yine kadın erkek ilişkisinde kadınların artık rahatça ses çıkabildiklerini, erkeklerin karşısında duygu ve düşüncelerini sözlü ya da hareketlerle ifade edebildiklerini gösteren bir karikatürdür. Kullanılan kelimelerde dikkat çekici ve özel anlamlar taşımaktadır. Harb; anlaşmazlık sonucu ilan edilir, yani işlerin çıkmaza girmesi halinde başvuru son çaredir. Karikatürde adamın sevgilisine hemen harb mı ilân ediyorsun sorusu, erkeklerin daha düz mantık taşıdığı algısına sebep olmaktadır. Kadın husumet diyerek durumu geçiştirmekte ve adamı merakta bırakmaktadır. Kadının cevabının daha zekice olması yine değişen dengelerde kadınların daha baskın, güçlü olduğu ya da olacağı mesajını taşımaktadır.

<sup>20</sup> **Hande**, s. 20.



Aşk belası

Zevc: “Bu cadı aşk meleği evin içine sokulduktan beri horuldayarak uyuyabilmek ihtimali kalmadı.”<sup>21</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir evin yatak odasında kocaman süslü bir yatak, ortasında oturan bir adam ve onun omzuna başını yaslamış, saçları açık, bir elini yanağının altına koymuş bir kadın görünmektedir. Kadının yüzü gülüyor, mutlu görünmekte, adam ise mutsuz bir surat ifadesine sahip, kollarını birbirine dolamış düşüncelere dalmıştır. Karşısında bir çocuk melek, kanatları var elinde bir çubuk adama uzatıyor. Odanın duvarında bir saat ve bir fotoğraf yerde ise süslü bir halı bulunmaktadır.

Bu karikatür, kadın erkek ilişkisinde erkeklerin, kadınlar hayatlarına girince bazı alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kaldıklarına dairdir. Bu değişimden kadınlar memnun gözükmese de erkekler için aynı şeyi söyleyemeyeceğiz. Karikatürdeki adam horlama alışkanlığından vazgeçmek zorunda kaldığı için mutsuzdur. Bunu aşk belası olarak nitelendirmektedir. Kadın ise bu yeni durumdan memnun, ayrıca kendisi herhangi bir alışkanlığını terk etmek zorunda kalmadığı içinde şanslı görünmektedir. Bu bizlere kadın erkek ilişkisinde kalıplaşmış algılarda belli değişimlerin yaşandığını göstermektedir.

---

<sup>21</sup> **Hande**, s. 119.

Eskiden fedakârlık yapması beklenen hep kadın olurken, şimdi bunu erkeğin yapması ilgi çekici cinstendir.



Kadın Ferâseti

Erkek: “Vallâhi hayatımdan bıktırdın bir gün kendimi Sarayburnun’ dan denize atacağım.

Kadın: “Kurtaran olmaz diye cesaret edemiyorsun değil mi?”<sup>22</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir evin odasında çizgili desenli tek kişilik bir koltukta oturan, asık yüzlü, dudak bükmüş, topuz saçlı, uzun elbiseli bir kadın görünmektedir. Bacak bacak üstüne atmış vaziyette oturan genç kadın omuzlarını açıkta bırakan elbisesinin önünde, iki elini göbek hizasında birleştirmiş yüzünde mutsuz ve sinirli bir ifadeyle yere bakmaktadır. Oturduğu koltuğun kol koyma yerine yaslanmış takım elbiseli, yaşlıca bir adam vardır. Ceket cebinde mendil, bir elinde sigarasını tutan diğer eli koltuğun üzerinde olan bu adam, yanındaki kadına öfkeli bir bakış atmaktadır.

Her şeyden önce Sarayburnu o dönemde İstanbul’da önemli bir yer olduğu anlaşılıyor. Konumu gereğince intihara meyilli insanların tercih ettiği bir mekân olduğunu

<sup>22</sup> **Aydede**, Sayı 1, 2 Kanun-ı Sâni 1338[ 15 Ocak 1922], s. 51.

anlıyoruz. Adam karısını kendini öldürmek ile tehdit ediyor. Kadın ise adeta yangına körükle gider gibi kurtaran olmaz diye mi atmıyorsun diyerek adamı umursamadığını belli ediyor. Bu diyalog bize kadınların erkeklerden birkaç adım öne geçtiği yorumunu çıkarmamıza neden olmaktadır. Ayrıca kadının bacak bacak üstüne atması, kendisine olan güvenini göstermektedir.



Erkek: “Neye canın sıkılıyor anlamıyorum ki! İşte her gün sabahtan akşama kadar dizinin dibinden ayrılmıyorum.”<sup>23</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir evin odası, genç bir kadın tekli bir koltuğa oturmuş, arkasında büyükçe bir yastığa yaslanmış, bir eliyle koltuğun kenarını tutarken, diğer elinde küçük bir defter taşımaktadır. Gözleri kapalı, yüzünden bezgin ve mutsuz olduğu anlaşılmaktadır. Karşısında tekli koltukta oturan, şişman, yaşlı, kel, bıyıklı, takım elbisesinin üstüne röpteşambır geçirmiş bir adam vardır. Adam kızgın bir ifade ile kadına bakmaktadır. Çiftin arkasında bir sehpa, üzerinde vazolar, bir resim çerçevesi ve bir kadın biblosu bulunmaktadır.

Aydede gazetesinde yayınlanan bu karikatürde, mutsuz görünen karısının sorununa çözüm bulmaya çalışan bir adam figürü karşımıza çıkar. Adama kendisinin dört dörtlük olduğunu düşünmektedir; çünkü karısının dizinin dibinden biran olsun ayrılmamaktadır.

<sup>23</sup> **Aydede**, s. 331.

Anlaşılan sorunun aslında tam da bu olduğunu hâlâ anlamış değildir. Tabi ki bunun ne derece bir sorun olduğu tartışılır; ama kadınların mutlu olma metodlarında da bazı değişimlerin olduğu muhakkaktır. Bu karikatürde yoğun ilginin bir süre sonra kadınları bıktırdığı, memnun etmediği anlaşılmaktadır.



— “Yine nereden geliyorsun bekleme bekleme sıkıldım...”  
— “Canım uzun etme işin olmasa beklemezsin ya...”<sup>24</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir yatak odasını gösteren tek kareden oluşan bu karikatürde, yatak da yüzü bize dönük yatan bir kadın ve onun önünde ayakta duran bir adam görünmektedir. Kadın yorganı çenesinin altına kadar çekmiş, bir eli yorganın dışında kalacak şekilde, yüzünde biraz uyuklu birazda nazlı bir ifade ile karşısında duran adama bir şey söylüyor. Yatağın yanında bir sehpa üzerinde bir maşrapa ve su bardağı bulunmaktadır. Yine yerde çıkarılmış ayakkabı ve minder dikkati çeken diğer objelerdir. Yatağın önünde ayakta bir eli cebinde duran adam, takım elbiseli, fesli, elinde bastonu yüzünde kızgın bir ifade ile kadına bakmaktadır.

<sup>24</sup> Aydede, s. 340.

Monotonlaşmış karı koca ilişkisine dâir bir çizim karşımıza çıkmaktadır. Aslında çiftler arasında güven, sevgi ve saygı gibi temel kutsiyetlerin kalmadığına, bununda herhangi bir rahatsızlığa sebebiyet vermediğine şahit oluyoruz. Kadın kocasının geç vakitlere kadar dışarıda kalmasına alışkın ve az çok neler yaptığını farkında olmasına rağmen, yinede ılımlı bir tavır içindedir. Erkek ise kadının bu tavrını iyice kötüye kullanma yolunda hareket ediyor, suçluluğuna kılıf arama zahmetine dâhi girmemesi, ister istemez yüzümüzü güldürüyor.



Erkek: “Bakıyorum, zevcenizle kavgalarınızın arası kesildi barıştınız galiba?”  
Kadın: “Hayır bilâkis... dargınız da...”<sup>25</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odada bir koltukta yan yana oturan genç kadın ve erkek görmekteyiz. Koltuğun arkasında büyükçe bir aplike ve kadının yaslandığı büyük bir kırlentle birlikte yerdeki işlemeli halı dikkati çeken objelerdir. Kadın omuzlarını açıkta bırakan, etek kısmı işlemeli bir elbise giymiş, küt denilen bir saç modeline sahiptir. Bacak bacak üstüne atarak hafifçe yanında oturan adama dönmüş bu kadının; bir eli koltuğun üzerinde başına yaslı, diğeri dizinin üstündedir. Karşısında oturan genç adam takım elbiseli olup; bir elini koltuğun arkasına sarkıtmış, ötekini de dizinin üzerine koymuş vaziyette kadına bakmaktadır.

---

<sup>25</sup> **Aydede**, s. 343.

Tek kareden oluşan bu karikatür hakkında söylenecek birkaç önemli husus vardır. Öncelikle konuşmalarından anlaşıldığı üzere, evli bir bayanın özelini konuştuğu bu erkek, belli ki ona en az kocası kadar yakındır. Akrabası olma ihtimalini zayıf gördüğümüz bu adamın, kadınla özel bir münasebeti olduğu fikri bizde uyandırmıştır. Böyle yorumlamaya kalkarsak; her şeyden önce çarpık kadın erkek ilişkisi ve zayıflamış hatta kısmen yok olmuş karı koca ilişkisinden bahsetmek gerekecektir. Kocasıyla olan sorunlarını muhtemelen erkek arkadaşı olan bu adamla konuşabilecek kadar rahat davranan bu kadının tavrı, bizi şaşırtmakla birlikte düşündürmektedir de. Bu durum kadının özgürlüğü, serbestliği olarak mı değerlendirilmeli; yoksa çok başka açıdan mı olaya yaklaşılmalı tartışma konusudur. Yine erkeğinde evli olduğunu bildiği bu bayan ile olan sohbeti pek hoş gidecek cinsten görünmemektedir. Bu karikatürde belki abartı ön plana çıkmış olabilir; ama şuna vurgu yapılmak istendiği aşikârdır ki toplumda ki bazı değer yargılarında yozlaşma yaşanmaktadır.



Erkek: “Yav hanım işte sütçü hesabında beni aldatmak istemiş, bende aldatılacak surat var mı?”  
Kadın: “!!”<sup>26</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Büyük bir yatak odasında ayakta durup konuşan bir genç kadın ile orta yaşlı bir adam görüyoruz. Büyük bir yatak, yatağın yanında sehpa üzerinde duran vazo ve seçemediğimiz başka küçük süs eşyaları dikkati çeken objelerdir. Ayakta yatağın önünde duran zayıf ve genç kadın, ince askılı diz üstü bir elbise giymiş, bir elini ağzına getirmiş

<sup>26</sup> **Aydede**, s. 350.



şaşkın bir ifade ile adama bakıyor. Karşısında ki adam şişman, yaşlı, gözlüklü, kel ve uzun burunlu tasvir edilmiştir. Bir elinin işaret parmağıyla ters istikameti işaret ederken, diğer elinde de küçük bir defteri tutmaktadır. Kaşlarının çatıklığı bizde sinirli olduğu izlenimini yaratmaktadır.

Bu karikatürde kocasını aldatan kadının tavrı dikkatimizi çekmektedir. Erkeğin sorusunu cevapsız bırakması aslında hiç de onun gibi düşünmediğine bir işarettir. Sütçünün, büyük bir ihtimalle bu kadınla ilişkisi vardır. Yani kadın kocasını sütçüyle aldatıyor. Fakat adam bundan habersiz, sadece sütçünün hesapta yaptığı hataya odaklanmıştır. “Bende aldatılacak göz var mı” sorusuna kadın şaşırmaktadır. Dikkati çeken bir nokta daha vardır; genç ve güzel bir kadına eşlik eden bu adam, kadına göre daha yaşlı ve şişman tasvir edilmiştir. Bu kadının, adamla ilişkisinde maddi olanakların etkin rol oynadığı izlenimini de yaratmaktadır. Yine gözden kaçmayan bir husus da, adamın elinde not defteri ile dolaşmasıdır ki; bu onun hesaba önem verdiği ve tutumlu olduğu imajını çizmektedir.



- “Bendeniz gayet zenginim... Her halde bir zenginin zevcesi olmayı elbette istersiniz?”  
— “Hayır... Daha ziyâde ondan dul kalmayı tercih ederim!!!”<sup>27</sup>

---

<sup>27</sup> Aydede, s. 15.

## Tasvir ve Yorum

Bir genç havalı kadın ile yaşlı bir adam karikatürü oluşturmaktadır. Kadın gösterişli bir kürk giymiş, yakalarını da havaya kaldırmış, bir eli belinde gayet kendinden emin bir tavır sergilemektedir. İnce beli dikkati çeken bir özelliğidir. Yanında ona bakan adam ise; göbekli, fesli, takım elbiseli; ama oldukça pejmurde görünümüne sahiptir. Bir kolunun altına mantosunu sıkıştırmış, aynı elinde bastonunu taşımaktadır.

Yeni dönem kadın erkek ilişkisinde en belirleyici faktörün; zenginlik olduğunu bu karikatürden anlıyoruz. Bilhassa kadınların bu konuya büyük önem verdiğini görmekteyiz. Karikatürde dikkati çeken bir husus var ki buna başka yerlerde de sıkça rastladık; kürk, zenginlik ve debdebe göstergesi olarak kullanılıyor. Avrupa merkezli bu kıyafet kültürünün topluma nüfus etmekte gecikmediği ve hemen kabul gördüğü anlaşılıyor. Yine geleneksel yapıda yaşanan bazı değişimlere örnek verilecek bir doneye sahip oluyoruz. Eskiden bir kadın için dul kalmak, yani eşinden ölüm ya da başka bir durumun vuku bulması halinde ayrılmak korkutucu idi. Hiçbir kadın istisnai olanlar dışında, bunu pek arzu etmezdi; ama burada ki kadının bunu tercih etmesi ilginç olmakla birlikte düşündürücüdür de. İlişkilerin ne kadar sevgi yoksunu, maddi çıkar hesaplarına dönüştüğünün acı bir örneğidir.



Gelip geçici akrabalar

— “Dayızâdem Sadık... Selânik’ den yeni geldi!”

— “Tanışıyoruz... Selânik’ e gitmeden evvel benim dayızâdem idi!”<sup>28</sup>

<sup>28</sup> **Aydede**, s. 16.

## Tasvir ve Yorum

Tek parça olan bu karikatürde üç kişi bizi karşılıyor. Bir çift ve tek bir kadın yolda yürüyorlarken karşılaşmışlar. Çift olanlardan kadın, yakası ve kolları kürklü bir manto giymiş, topuklu ayakkabıları var, yanında ki adamın koluna girmiş, bir eliyle de yanında ki adamı karşısında duran kadına gösteriyor. Kolunda ki adam fesli, takım elbiseli, uzun boylu, oldukça tedirgin bir hali var. Yüzünü ekşitmiş, ellerinin parmakları gergin vaziyettedir. Çiftin karşısında duran genç kadın ise, yine kürklü, bir eli cebinde ötekinde baston tutar vaziyette gayet rahat görünüyor.

Çarpık kadın erkek ilişkisine örnek verilebilecek güzel bir karikatür daha karşımızdadır. Hepsinden önce kadınların sokakta rahatça gezebildikleri, erkekler ile samimi sayılacak davranışları sergileyebildikleri fikri bizde canlanıyor. Fakat kadınların yanlarında gezindikleri erkekleri akrabaları gibi çevreye tanıtmaları tuhaf ve düşündürücü gelmektedir. Muhtemelen, toplumda bunu hoş karşılamayan kesimin varlığı buna sebep olmaktadır. Demek ki hâlâ tam anlamıyla bir rahatlıktan söz etmek mümkün değildir. Tabi bu akraba, bu karikatürde olduğu gibi, daha öncede tanıştırılan kişinin akrabası olmuş ise; işler komik bir hâle dönüşebiliyor. İkinci kadın, adamı tanımakta ve “benim dayızâdem idi” demekle bunu imâ etmektedir. Bu şekilde diğer kadını da ikâz etmektedir.



Görevin Yorgunlukları  
Erkek: “Teyzemin evi şuracık da biraz oturur dinleniriz.”<sup>29</sup>

<sup>29</sup> **Aydede**, s. 37.

## Tasvir ve Yorum

Bir çift kol kola yolda yürüyor ve ikisi de gayet mutlu görünüyor. Kadın saçlarının ön kısmını açıkta bırakan bir bone takmış, kürklü mantosu içinde hoş bir görünüşe sahiptir. Yüzünde hafif bir tebessüm, gözlerinde edalı bir bakış ile kolunda ki adama bakıyor ve bir elinin işaret parmağını adama doğru işveli bir şekilde sallıyor. Adam ise fesli, uzun boylu, mantolu, bir kolu kadında öteki elini cebine koymuş kadına bir şey söylüyor.

Bir kadın ve bir erkekten oluşan bu çizim, kadın erkek ilişkisinin artık belli kalıplardan çıktığının ve eski kurallardan kurtulduğunun habercisi gibidir. Çiftlerin artık daha kolay bir araya gelebildiğini, hatta akraba evlerinin bu buluşmalar için âdeta biçilmiş kaftan olduğunu anlıyoruz. Kadınlarında bu buluşmalardan memnun olduğu karikatürlerden anlaşılmaktadır. Bu durumu, içinde bulunduğumuz bu çağ için önemsiz görsek de; bahsi geçen tarihler için oldukça büyük bir değişim olarak adlandırabiliriz. Çiftlerin karikatürde olduğu gibi rahatça dışarıda gezebiliyor olması bile, dikkat edilecek ve gözden kaçırılmayacak bir husustur. Bir erkeğin bu teklifi bir kadına yapabilmesi bile ciddi değişimin yaşandığına işaret iken; üstüne kadının da bunu hoş karşılaması bizi şaşırtmış ve düşündürmüştür.



- “Küçük bey memuriyetiniz?”
- “Hayır tüccarım.”
- “Küçük hanım memuriyetiniz?”
- “Hayır bende sizin gibi...!”<sup>30</sup>

<sup>30</sup> Aydede, s. 61.

## Tasvir ve Yorum

Bir mesire yerinde gezinen çiftlerin olduğu bir karikatürdür. Kol kola yürüyen bir çiftin arkasında uzakta bir bankta oturan bir çift daha var. Yürüyen çiftten kadın olan bir elbise giyinmiş ve boynuna bir kürk sarmış, ellerinde eldiven, topuklu ayakkabıları ile gayet şık görünmektedir. Yüzünde biraz memnuniyetsiz bir ifade bulunmaktadır. Kolunda ki adam ise fesli, paltolu, elleri cebinde, yüzü kadına dönüktür. Onunda yüzünden mutsuz ve düşünceli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu karikatür bize, daha önce bahsettiğimiz gibi maddi olanakların, çiftler arasında belirleyici rol oynadığını bir kez daha hatırlatmaktadır. Artık çiftler arasında maddi gelirin yüksekliği konuşulur, buna göre ilişkiler sürdürülür ya da bitirilir hâle gelmiştir. Ayrıca incelediğimiz karikatürler içinde tüccarlık mesleğinin zenginlik göstergesi olarak algılandığını fark ettik. Burada dikkati çeken bir hususta; genelde erkeğin ne işle meşgul olduğu merak edilirken, karikatürde kadınında ne işle meşgul olduğu soruluyor. Demek ki şartları her anlamda eşitlenmeye çalışıyorlar.



Hem para ile hem sıra ile.

— “Hanım efendi bundan sonra otomobilim sizin emrinize âmâdedir.”

— “Zannedersem sonra bende sizin!”<sup>31</sup>

---

<sup>31</sup> **Aydede**, s. 95.

## Tasvir ve Yorum

Üç kişiden oluşan bir karikatür ile karşı karşıyayız. Büyük bir otomobil içinde ön tarafta oturan, camdan dışarı hafifçe sarkmış fesli bir adam var. Bu adam, dışarıda sırtı o otomobile dönmüş duran genç bir kadına bakıyor. Genç kadın, elbiseli, bir eli belinde, işveli cilveli bir tavır takınmış vaziyette duruyor. Yanında ise uzun boylu, fesli, hafif şişman, kravatlı bir adam elini uzatmış, arabanın kapısını açmaya çalışıyor ve kadına bakıyor.

Yine seçtiğimiz bu karikatür ile, yeni dönem kadın erkek ilişkisine güzel bir gönderme yapılmaktadır. Erkeklerin, kadınları elde etme yolunda maddi imkanlarını sonuna kadar kullandıklarını, hatta bunu bir kural olarak benimsediklerini anlıyoruz. Kadın ise kendisine sunulan imkanların karşılığı olarak, kendisinin istendiğini farkında olmakla birlikte, bu durumdan pek de şikayetçi görünmemektedir. Kısacası bu iletişimi, alan memnun satan memnun ifadesi ile izâh etmeye kalksak, yanlış yapmış olmayız. Bunun doğruluğu ya da yanlışlığı elbette ki tartışma konusudur; fakat bu karikatürlerin bahsi geçen dönemin algısını bir şekilde yansıttığını göz önüne aldığımızda, böyle bir yaklaşımın olduğunu kabul etmekten başka bir çaremizde kalmamaktadır.



Tam maaş çıkıyor ama...

Kadın: “Ben çıkacak tam maaşla bana giydireceğin mantoyu düşünüyordum!”<sup>32</sup>

---

<sup>32</sup> Aydede, s. 104.

## Tasvir ve Yorum

Bir kadın ve bir erkekten oluşan bir karikatürdür. Yarım kollu, etek kısmı kabarık bir elbise giyen genç kadın bir elini karşısında duran adama uzatmış. Adam ise fesli, takım elbiseli, kadının elini tutup, çenesinin altına götürmüş vaziyette durmaktadır.

İlk bakışta el ele gayet mutlu bir çift görüyor olsak da; diyaloglar okunduğunda durumun hiçte öyle olmadığını anlıyoruz. Muhtemelen kadına sevgisi ve bağlılığından bahseden adamın sözlerine karşılık, kadının cevabı bizi gerçekten güldürüyor. Kadının sevgilisini değil de ona alacağı mantoyu düşünüyor olması ilginçtir; ama bizce daha ilginç olanı; bunu gayet rahat bir şekilde adama söyleyebiliyor olmasıdır. Kadının açık sözlülüğünü takdir edenler olabilir; fakat ilişkilerin ne denli maddiyata dayalı hâle geldiğini görmemizi sağlayan bir karikatür olduğu da kesindir.



Şairânenin Mânâsı

Erkek: “Bu kır gezintileri ne kadar hoş ne kadar şairâne...”

Kadın: “Yani masrafsız züğürt işi değil mi?”<sup>33</sup>

---

<sup>33</sup> Gös. Yer.

## Tasvir ve Yorum

Bir mesire alanında gezintiye çıkmış, ağaç altında konuşan bir çift görüyoruz. Genç kadın kürklü mantosu ve topuklu ayakkabıları içinde gayet şık görünmektedir. Karşısında ki adam ise, fesli, boynunda şalı, mantolu ve bastonludur. Soğuk bir gün olduğunu tahmin ediyoruz; çünkü etrafta başka gezinen kimsecikler görünmemektedir.

Yine mutlu, gezintiye çıkmış bir çift gördüğümüz için sevinebiliriz; fakat diyalogları okuduğumuzda durumun hiçte öyle olmadığını fark ediyoruz. Erkeğin, kadına romantik olma adına bir mesire alanına getirmiş olması, belli ki kadını memnun etmemiştir. Kadın için kır gezintisi, romantik olmaktan uzak, ucuz olduğu için erkek tarafından tercih edilmektedir. Burada vurgulanmak istenen, kadın daha maddeye önem verdiğidir. Zirâ cevabında geçen “masrafsız züğürt” ifadeleri doğrudan buna atıfta bulunmaktadır.



Asrı muhâbbetlerde ferâset lâzım.

Erkek: “Dünya hoş ama ezası olmasa...”

Kadın: “Ezâsı olmasaydı bana mâlik olabilir miydin?”<sup>34</sup>

---

<sup>34</sup> **Aydede**, s. 109.



## Tasvir ve Yorum

İki kişiden oluşan karikatürümüz bir mesire alanını göstermektedir. Bir bankta oturan genç bir kadın ve karşısında ayakta dikili duran, elleri cebinde bir adam vardır. Genç kadın omuzlarını açıkta bırakan elbisesi, saçında ki bonesi ve topuklu ayakkabıları ile oldukça havalı, kendinden emin görünmektedir. Buna karşılık, takım elbiseli, fesli adam oldukça mutsuz ve düşünceli bir tavır sergilemektedir.

Kadın erkek ilişkisinde baskın tarafın kadın olduğunu gösteren bir karikatür olması açısından önemlidir. Kadın, adama verdiği zekice cevap sayesinde hem onu ters köşe yapmakta hem de üstünlüğünü ilân etmektedir. Bu diyalog bize, gülü seven dikenine katlanır sözünü hatırlatmaktadır. Kadın, kendisinin eziyet veren biri olduğunu farkında olmakla birlikte, bir şeyi daha farkındadır. O da; adamın bu eziyete katlanmak zorunda olduğudur. İnceden inceye feminizm kokusunu aldığımızda aşikârdır. Üstünde durulması gereken bir hususta, ustaca verilen cevapların hep kadınlardan geldiğidir. Bunu o dönemde yaygınlaşan çeşitli akımlarla da bağdaştırabiliriz. Aynı zamanda zekiliği, kadına atfetmek isteyen bir anlayışın, burada bu şekilde işlenmiş olduğu yorumunu da yapabiliriz.



Özrü kabahatinden büyük.

— “Evlisin çocuklarında var peşimizden gelmeye sıkılmıyor musun?”

— “Fakat onlar benim değil zevcemin.”<sup>35</sup>

---

<sup>35</sup> Aydede, s. 111.

## Tasvir ve Yorum

Üç figürden oluşan bu karikatürde, iki genç kadın ve bir adam bulunmaktadır. Sokakta kol kola yürüyen iki genç, bakımlı kadın vardır. Kadınlardan sağda gördüğümüz kürklü, topuklu ayakkabıları ve elinde salladığı çantası ile gayet hoş görünmektedir. Solda ki genç kadın ise, uzun bir elbise ve koluna sardığı kürk ile havalı bir kadın izlenimi uyandırmaktadır. Solda ki kadın hafifçe başını geri çevirir vaziyette iken, sağda ki kulağını arka tarafa vermiş gibi görünmektedir. İkisinin arkasından adeta koşar vaziyette gelen fesli, kravatlı, paltolu, bıyıklı adam, iki elini yana açmış kadınlara gülerek yaklaşmaktadır.

Birkaç hususa aynı anda değinebileceğimiz bir karikatür olması açısından önemlidir. Öncelikle kadınların sokakta gezinmeleri yaygınlaşmış ve genel kabul görmüş gibi gözükse de aslında, bunu hâlâ hazmedemeyen erkeklerin olduğunu görüyoruz. Diğer husus; zayıflamış karı koca ilişkisine dâirdir. Karikatüre konu olan erkek, sahip olduğu çocukları, dışarıda ahlak dışı hareket etme önünde engel olarak gördüğü için kendisine bulduğu kılıf, komik olmakla birlikte üzücüdür de. Bu durum bahsi geçen dönemde, bazı erkeklerin evliliğe bakış açısı hakkında bize ipucu da vermektedir. Kendisini savunma şeklinin, karşısında ki kadınlara câzip geleceğini düşünmesi de ilginçtir. Kadınların yaşanan durumdan duydukları tedirginlik tüm hareketlerine ve yüz ifadelerine yansımış durumdadır.



Tedrisât görevi neticelerinden.

— “Tâkipten yorulmadınız m? Sizin mektebiniz, müderrisiniz yok mudur?”

— “Şimdilik yok güzelim!”<sup>36</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki figürden oluşan bu karikatürde bir genç kadın ve bir adam bulunmaktadır. Baldırına dek uzana elbisesi, saçında ki bonesi ile bakımlı bir kadın, başını hafifçe arkaya çevirmiş adama bakıyor. Adam ise takım elbiseli, fesli, bir eli arkada belinin üzerinde ötekinde bastonunu tutuyor. Adamın bakışlarının, tamamen kadın üzerine yoğunlaştığını görüyoruz. Duruşuyla da kendinden emin bir görüntü vermektedir.

Dışarıda kadınların rahatça gezemediğine en güzel örnek karikatürlerden biridir. Kadının kendisini takip eden adama sizin mektebiniz yok mu sorusu ilginçtir. Asıl ilginç ve komik olan ise adamın henüz yok cevabıdır; burada adamın kadına duyduğu ilgi gösterilmektedir.

---

<sup>36</sup> Aydede, s. 122.



Eyüp de teravi zamanı eğlence yerlerinde lambalar polis kararıyla söndürülüyor dükkânlarda lüks lambalarının üzerine çuvallar geçiriyorlarmış.

— “Rica ederim! Bu aydınlıkta sokulma bana şimdi lambalara çuval girer!”<sup>37</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Üç figürden oluşan akşam karanlığında dışarısını tasvir eden bir karikatürdür. Genç, süslü, bakımlı bir kadın yürürken, başını geri çevirmiş arkasında ki adama bakıyor. Arkasında ki adam uzun boylu, takım elbiseli, fesli, elinde bastonu, kadına yaklaşıyor. En arkada uzakta ise sarıklı, uzun cüppeli, sakallı, yaşlı bir adam bu çifte bakıyor.

Bu karikatür bize bahsi geçen dönemde uygulanan bazı kurallar hakkında bilgi vermektedir. Olayın bizi ilgilendiren kısmı ise, kadınların dışarıda akşam olunca ve erkeklerle vakit geçirmek istediğinde başvurdukları yöntemlerdir. Ayrıca Eyüp’ ün önemli bir gezinti yeri olduğunu anlıyoruz. Yine teravi zamanı, yani ramazan ayında da kadınların dışarıda kalabildiğini görüyoruz. Bazı mekanların kadınların erkeklerle samimi olmak için hususi seçildiğini de görmek bizi şaşırttı doğrusu. Yine de rastlanılan bir durum olduğu için böyle bir karikatüre konu seçildiği düşüncesindeyiz. Sonuçta tüm bu çizimler, toplumda vuku bulan bazı durumlara dikkat çekmek; bazen eleştirmek bazen de tasdik etmek için biçilmiş kaftanlardır. Bu yüzden onları abartılı bulup görmezden gelmek doğru olmayacağı gibi, tamamen merkeze alıp tek taraflı yorumlamakta uygun bir tavır değildir.

---

<sup>37</sup> Aydede, s. 168.



Bayram ziyaretinde hüsn-ü tesadüf  
— “Marika, kızım halam evde değil mi?”  
— “Hayır, eniştenizde yok ben tek başınayım!”  
— “Daha âlâ ya!”<sup>38</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Büyük bir kapı önünde iki kişinin olduğu bir karikatürdür. Yarı aralık duran büyük kapının arasından bakan, genç, bakımlı bir kadın var. Yüzünde gergin bir ifade dikkati çekiyor. Karşısında duran fesli, eli cebinde ki adam ise, aksine rahat görünmektedir.

Daha önce işlediğimiz bayram ziyaretlerinin başka amaçlarla kullanılması eylemine bir örnek daha görmekteyiz. Bayram ziyaretine gelen adamın, halasını evde bulamayınca geri dönmesi gerekirken, dönmemesi niyetinin başka olduğuna işaret etmektedir. “daha âlâ” ifadesi, bu niyeti ve duyduğu memnuniyeti göstermektedir.

---

<sup>38</sup> **Aydede**, s. 184.



- “Siz aşağıda yatıyordunuz.”  
— “Uyku arasında yukarıya yuvarlandım.”<sup>39</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Karanlıkta, bir yatakta yatan iki kişi görmekteyiz. Bu kişilerden biri genç bir kadın olup, yüzü bize dönük, yatakta yan vaziyette, hafifçe ayağa doğrulmuş, yanında yatan adama şaşkın bir ifade ile bakıyor. İkinci kişi ise, sırtı bize dönük, kadının yanında yatan bir erkektir.

Çarpık kadın erkek ilişkisine atıfta bulunan bir karikatürdür. Muhtemelen bu iki kişi aynı evde yaşayan, akraba veya hizmetli patron ilişkisi olan insanlardır. Bu şekilde tasvir edilmelerinden, ilişkilerin bazı sınırları aştığı yönündedir. Kadının uyku sersemi, durumu geç fark ettiğini göstermekle birlikte, yanına sokulan erkeği nasıl hissetmediğini sorgulamaktadır. Aynı zamanda kadının bundan pek de rahatsız olmadığı imâ edilmektedir. Adamın kendini savunma şekli ise; ister istemez yüzümüzü gülümsetiyor.

---

<sup>39</sup> **Aydede**, s. 200.



- “Şu adam iki saattir beni takip ediyor nasıl kurtulayım bilmem ki...”  
— “Onun kolayı var. Şimdi caddeye çıkar derhal bir mücevher mağazasına gireriz.”<sup>40</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir mesire alanında, üç kişiden oluşan bir karikatürdür. İki genç, bakımlı, topuklu ayakkabılı, saçlarında bone olan kadın karşılıklı duruyor. Solda duran kadının yüz ifadesinden ve kol hareketinden, gergin olduğunu anlıyoruz. Karşısında duran, yani sağda ki kadının daha rahat olduğu halinden bellidir. Solda ki kadının tam arkasında, onlara iyice yaklaşmış bir adam görmekteyiz. Adam fesli, takım elbiseli, papyonlu, bir koluna ceketini asmıştır. Ağzında sigarası, diğer elinde bastonu ile gözlerini solda ki kadına dikmiş, tebessüm etmektedir.

Daha önce değindiğimiz bir konuya dâir bir karikatürle yine karşı karşıyayız. Kadınların, dışarıda rahatça gezemedikleri, onları rahatsız eden erkeklerin, varlığına dikkat çeken bir karikatürdür. Bu çizimi şahsımızda farklı kılan; kadınların bu rahatsız edici durumdan kurtulma konusunda ki yaratıcılıklarıdır. Erkeklerin, mücevher mağazasına giren kadından çekinmesi; demek ki yüzyıl öncede var olan bir hâdiseymiş. Bu çizimle anlıyoruz ki; mücevher sevdası, her dem kadınların vazgeçilmezi iken, erkeklerin korkulu rüyası imiş.

---

<sup>40</sup> **Aydede**, s. 204.



- “Af edersiniz oğlum ne işle meşgulsunuz?”
- “Sermayederim teyze ya siz?”
- “Bende.”<sup>41</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Karanlık, bir mesire yerinde, üç kişiden oluşan bir karikatür. Bir bankın önünde duran bir kadın sadece gözlerini açıkta bırakan bir kıyafet giymiş; ama gözünde ki gözlükler bizde yaşının genç olmadığı izlenimini uyandırdı. Bir elinde tuttuğu şemsiyesi ile, yanında duran genç adama iyice sokulmuş vaziyettedir. Adam ise, fesli, takım elbiseli olup, kadına kulak verir bir tavır içindedir. Arkalarında ise, genç bir kız, saçında bonesi, bakımlı görünmekte ve bu ikiliye bakmaktadır.

Kadın erkek ilişkisinin saf, temiz duygulardan uzaklaşarak, kişisel hesaplara dönüştüğünün bir göstergesidir. Arkada duran genç kadın, muhtemelen, önde ki yaşlı kadının kızıdır. Yaşlı kadın, kızını bir yatırım aracı olarak görmektedir. Bunu bende sermayederim demesinden anlamaktayız. Kızların kendilerine eş bulma konusunda, hâlâ annelerinin gölgesinde kaldıklarını, göstermesi açısından da önemlidir. Ayrıca dikkatimizi çeken bir nokta da; yaşlı kadının, yaşına rağmen kızından daha işveli ve cilveli hareket ettiğidir.

---

<sup>41</sup> **Aydede**, s. 208.





Hülle muhtaç bir mesele.

— “Geçen seferde iskarpini sizden almıştım. Fakat sağlam ayakkabı değilmiş!”

— “Vallahi hanım efendi bilmem kabahat ayakkabıda mı?”<sup>42</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kişiden oluşan bir çizim görmekteyiz. Bir sandalyede oturan, genç, süslü, bakımlı bir kadın vardır. Yerde çıkarılmış ayakkabılar görünmekte, muhtemelen onları denemiştir. Yanında ayakta dikili duran, genç bir adam, takım elbiseli, papyonludur. İki elini, göğüs hizasında kenetlemiş, yüzünde muzır bir gülümseme ile kadına bakmaktadır.

Burada vurgulanan, kadının normal bir ayakkabıdan daha ziyâde iskarpini tercih etmiş olmasıdır. Özentiye bir eleştiri vardır. Kadın, daha rahat yürüyeceği bir ayakkabı yerine, iskarpini tercih etmiş; fakat giyinmesini becerememiştir. Kabahati ise ayakkabıcıya bulmaktadır.

---

<sup>42</sup> **Aydede**, s. 240.



Utanacak olan kim?

Kadın: “Aman ihtiyatlı hareket edelim yakalanırsak vallahi mahcubiyetten ölürüm...”

Erkek: “Ya ben!!!”<sup>43</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odada, bir sedir üzerinde yan yana oturan iki kişiyi gösteren bir karikatürdür. Sedirin arkasında, duvarda büyük bir ayna, ilk bakışta dikkati çeken bir objedir. Sedirde oturan solda ki şişman, yaşlı kadın, omuzlarını açıkta bırakan bir elbise giymiştir. Bir elini, yanında sedirin en ucunda oturan genç adamın, omzuna koymuş ve ona doğru eğilmiş vaziyettedir. Adam ise zayıf, takım elbiseli olup, oldukça tedirgin görünmektedir.

Kadının rahatsızlığı, yaptığı işin yanlış olduğunu bilmesi ve bundan duyduğu ahlâki endişedir. Erkek ise, şişman bir kadın ile birlikte olduğunun duyulması ve kendisiyle alay edilmesi endişesini taşımaktadır.

---

<sup>43</sup> **Aydede**, s. 284.



Bir zevk gecesinin sabahı.

— “Karına ne yalan uydurup söyleyeceksin...”

— “Onun bana tekrarladıklarını...”<sup>44</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odanın içi tasvir edilmiş ve bir genç kadın ile genç bir adam karşılıklı oturuyorlar. Kadın, makyajlı, bakımlı, saçları topuz, küpeli, sırtı v şeklinde açık bir elbise giymiştir. Sağ elinde tuttuğu sigarasının külünü yere silkelerken, kolunda ki bilezikleri dikkatimizi çekiyor. Karşısında oturan adam ise takım elbiseli ve papyonludur. O da elinde sigarasını tutmaktadır. Yerde duran halıda var olan başka bir objedir.

Kadın erkek ilişkisinde, samimiyetsizliğin, sevgisizliğin yaygınlaştığının ve aldatmanın da bir o kadar olağan hâle getirildiğinin bir göstergesidir. Karısını aldatan adamda en ufak bir pişmanlık belirtisi yoktur; çünkü karısının da kendisini aldattığını bilmektedir. Bu durumda hâlâ niye evli kaldıkları tartışma konusudur. Her şeyden önce artık ortada bir evlilik kutsiyetinin kalmadığı aşikârdır. Bunun bir karikatürde anlatılması da ayrı bir noktadır.

---

<sup>44</sup> **Aydede**, s. 314.



- “Nerelisiniz?”  
— “Vefalıyım emin olunuz!”<sup>45</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Ağaçlar altında bir mesire yerinde, genç bir kadın ile, orta yaşlı bir adamın bulunduğu bir karikatürdür. Genç kadın, bakımlı, boneli, topuklu ayakkabıları ve kolunda asılı çantası ile gayet şık görünmektedir. Önde duran bu kadının sırtı bize dönük, hafifçe başını geriye çevirmiş, arkasında duran adama bakmaktadır. Elinde de Aydede yazılı bir gazete tutmaktadır ve yüzünde kızgın bir ifade dikkati çekmektedir. Arkasında ki adamın da sırtı bize dönük olup, fesli, ceketli, eski sayılabilecek kıyafetler içinde bakımsız bir haldedir, bir elini kadına selam verir gibi ayağa kaldırmış vaziyette olup, o koluna da şemsiyesini asmıştır.

Vefalı olmanın ilişkilerde aranılan ve beklenen bir özellik olduğunu ironik bir dilde anlatan bir karikatürdür. “Vefa” İstanbul da bir semt adıdır. Burada güzel bir seçim yapılmıştır. Aslında vurgulanmak istenen ise, “vefalıyım” demekle sadakat sahibi olduğunun anlaşılmasıdır. Kendini, beğendiği bir kadına tanıtmaya derdinde olan adamın, ilk sözünün vefalıyım emin olunuz olması gerçekten ilginçtir. Adamın zar zor geçimini sağladığı, fakir olduğu halinden anlaşılmalıdır. Çekingen, utangaç; ama onun deyimiyile vefalı bir fakirdir.

---

<sup>45</sup> Aydede, s. 315.



Kabahât kimde.

— “Kocamı kıskandırmak için ne yaptımsa olmadı. İntihâr edeceğim dedim aldırmadı. Nihâyet kendimi diğerk bir erkeğink kucacağına atmaya karar verdim. Ne yapayım kabahât kimde?...”<sup>46</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir evin odasında karşılıklı oturan iki kadını tasvir eden bir çizimdir. Kadınların arkasında ki duvarda bir erkek fotoğrafı asılıdır. Solda oturan kadın, oldukça zayıf ve çirkin denilebilecek bir haldedir. Karşısında oturan kadına bir şeyler anlattığını el kol hareketlerinden tahmin etmekteyiz. Yüzünde mutsuz bir ifade yer almaktadır. Sağda ki kadın ise daha şişmanca olup, elinde bir fincan tutmakta ve karşısında ki kadına şaşkın bir ifade ile bakmaktadır. Şişman kadının arkasında ki sehpa da çiçekler dikkati çeken başka objelerdir.

Zayıflayan karı koca ilişkisinde, kocasının ilgisini yeniden çekmek isteyen kadının başvurduğu yõtteme vurgu yapılmaktadır. Burada aslında, kadınların kocalarını aldatma sebebine komik bir dilde yaklaşılmıştır. Bunun sebebi olarak; ilgisizlik gösterilmiş olsa da biz burada gizliden gizliye feminizm kokusu almıyor değiliz. Şu ayrıntıya da dikkat çekmekte fayda görüyoruz. Zayıf kadının bu sıkıntıyı yaşaması rastlantı değildir. Toplumda zayıflığın hep bir dert, keder çeken insanlara ait olduğu anlayışı yaygındır. Burada da zayıf kadına bunun atfedilmesi bu yüzdendir yorumunu yapmaktayız. Son çareyi bir başka erkekle birlikte olarak, kocasının ilgisini çekmek istemesi mesajının verilmesi ilginç bir ayrıntı olsa gerek.

<sup>46</sup> **Aydede**, s. 323.



“Zengin ve yaşı geçkin bir adam, olmuş bir meyve gibidir. Onu yemek gayet kolaydır.”<sup>47</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir park alanında üç kişiden oluşan bir çizimdir. Büyük bir şemsiye altında ki masada oturan bir kadın ve erkek görmekteyiz. Kadının orta yaşlı ve gayet şık olduğunu söyleyebiliriz. Karşısında ki adam daha genç, bir eli masanın üzerinde, karşısında ki kadını dinlemektedir. Masanın üzerinde, fincanlar ve kahve demliği vardır. Bu çiftin biraz uzağında yan tarafta arkası bize dönük bir adam vardır. Bu adam yaşlı, fesli olup, hafifçe başını geri çevirmiş, masada konuşulanları gizlice dinler gibi bir hâli vardır.

Yeni dönem kadın erkek ilişkisini en güzel anlatan karikatürlerden biridir. Kadınların, artık beraber oldukları adamlara, bakış açısında büyük değişimin olduğunu görüyoruz. Erkekleri, temel maddi ihtiyaçlarını karşılamakla görevli olarak gören kadın anlayışına ilginç bir örnektir. Bilhassa yaşı geçkin adamların daha kolay kandırılabilceği yorumu çok acımasızdır. Erkekleri, olmuş meyveye benzeten kadını, takdir etmemiz pek mümkün değildir; fakat zekice bir benzetme yaptığı da gözümüzden kaçmamaktadır. Yine bu düşüncelerini rahatça, karşısında ki adama anlatabildiğine göre; o adamda bu durumun bilincindedir, belki de yaşlı olmadığı için o an içinden dua ediyordur. Değnilmesi gereken bir nokta daha vardır ki; o da karikatürde, arkada bu çifti gizlice dinleyen adamın tavrıdır. Bizce adam yaşlı olduğundan sohbetin kendisini ilgilendirdiğini düşünüp, merak etmiş ve kulak kabartmıştır.

<sup>47</sup> **Aydede**, s. 353.



- \_\_ “Lakin seni öperken kendi gözümle gördüm diyorum.”  
\_\_ “O tuzak etmiş öpmüşse benim ne kabahatim var?”<sup>48</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir kadın ve erkekten oluşan bir karikatürdür. Genç kadın, tekli bir koltukta bacak bacak üstüne atmış vaziyette oturmaktadır. İnce askılı elbisesi, kolyesi, topuklu ayakkabıları ile gayet şık görünmektedir. Elinde tuttuğu yelpazesini ise ona, hem şıklık hem de bir umursamaz tavır katmaktadır. Yanında dikili duran, takım elbiseli adam ise, iki elini beline koymuş, kadına bir şeyler söylemektedir. Hareketinden ve yüz ifadesinden kızgın olduğu hissedilmektedir.

Kadın erkek ilişkisinde, yeni dönem kadının tavrını rahatlıkla seçebildiğimiz bir karikatürdür. Karısını başkasıyla yakınlaşmış vaziyette gören adamın sinirlidir ve karısına hesap sormaktadır. Kadında ise, hiç suçluluk ifadesi olmadığı gibi kendini savunmaktadır. Bu yakınlaşmada masum olduğunu, tuzağa düşürüldüğünü söyleyerek haklı çıkma çabasıdadır.

---

<sup>48</sup> **Gelincik**, Sayı 1, 8 Haziran 1340[ 21 Temmuz 1922], s. 25.



Baba : “Bu yumurcağı benim başıma kim gönderdi.”  
Çocuk : “Ben bilmem anneme sor.”<sup>49</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Üç kişiden oluşan ve fazla net olmayan bir çizimdir. Orta yaşlı bir kadın ve yanında duran bir adam vardır. Adam iki elini beline koyarak, hafifçe önünde duran küçük çocuğa eğilmiş, muhtemelen bir şey söylemektedir. Küçük çocuk ise, iki elini, gözlerine yumruk yapmış, ağlamaktadır.

Bakıldığında çocuğuna kızan bir babanın anlatıldığı bir karikatür gibi gözükse de, çocuğun verdiği cevap ile bir anda karikatür yeni anlam kazanmaktadır. Çocuğun, babasına verdiği cevap, onun zekiliği hususunu gündeme getirdiği gibi, çarpık ilişkilerden haberdar olabileceği fikrine de kapılmamıza neden olmuştur. Aynı zamanda, adam çocuğun kendisini gözetliyor olmasından da rahatsızlık duyuyor olabilir. Kadın, çocuğu bekçi gibi babasının yanına dikmiş olabilir.

---

<sup>49</sup> Gelincik, s. 27.





“Nine, nine hani sen birine beni taciz ediyorsun demek ayıptır demiştin şimdi besleme niçin babama of taciz ediyorsun dedi?”<sup>50</sup>

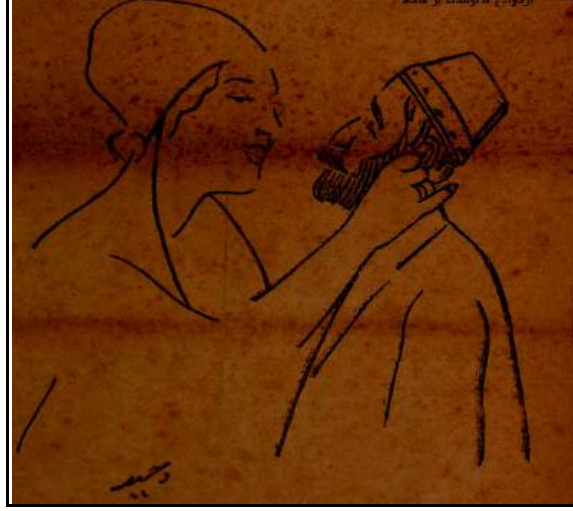
### **Tasvir ve Yorum**

İki kişi ve büyük bir tablodan oluşan bir karikatür ile karşı karşıyayız. Muhtemelen bir evin duvarında asılı duran, tablo önünde yaşlı, heybetli, yaşmaklı bir kadın vardır. Karşısında, sırtı bize dönük, küçük bir erkek çocuğu bulunmaktadır ve kadına bakmaktadır.

Besleme, küçük yaşta eve alınan ve yetiştirilen sonrada ev işlerinde kullanılan kızlara denir. Burada, adamın evde ki beslemeyi taciz ettiğini anlıyoruz. Çocuk, bunun ne demek olduğunu bilmesede, ninesine sorarak farkında olmadan durumu ifşâ etmektedir.

---

<sup>50</sup> **Çingiraklı Tatar**, Sayı 1, 24 Mart 1289[ 6 Nisan 1872], s. 16.



“Yine mi evleneceksin Ramazan ayında hangi fetva- i mahramiyet sana ruhsat verdi?”<sup>51</sup>

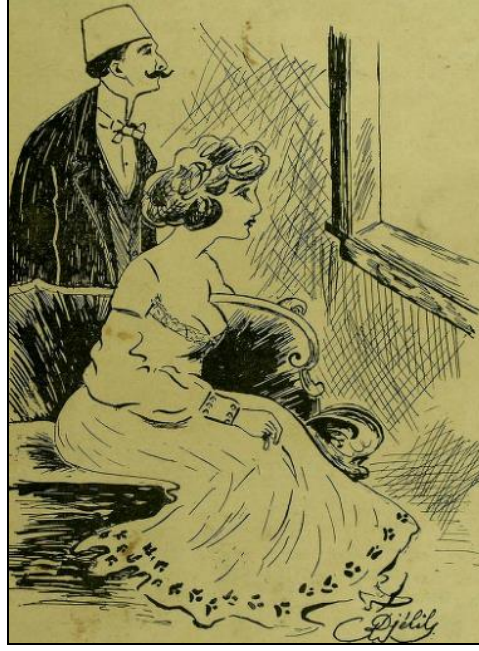
### **Tasvir ve Yorum**

Bir yaşlı, sakallı, fesli, zayıf olan adam ve onun yüzünü bir eliyle okşayan genç bir kadın tasvir edilmiştir. Genç kadın boneli, yüzünde nazlı bir ifade ile adama bir şeyler söylemektedir. Kadının parmağında yüzük olması da, ayrıca dikkatimizi çekmektedir. Adamın ise tatlı tatlı kadını dinlediğini görmekteyiz.

Ramazanda bir kadınla birlikte olmak isteyen, dindar bir erkeği ve bununla alay eden kadını konu edinen ilginç bir karikatürdür. Kadının, “yine mi evleneceksin” ifadesi dikkat çekicidir. Evlenme tabiri, yapılmak istenen eyleme bir meşruiyet kazandırma veya adamın vicdanını rahatlatma gayreti olarak görülebilir. Kadın ise adam ile alay etmektedir.

---

<sup>51</sup> **Anadolu’da Kalem**, Sayı 1, 28 Mayıs 1337[ 10 Haziran 1921], s. 1.



- \_\_\_ “Ne güzel manzara, zümrüt çimenler, altın başaklar, pırlanta şebnemler, simin bir dere.”  
\_\_\_ “Oh ne güzel teşbihler, gâliba şâirsiniz.”  
\_\_\_ “Me”muriyet zamanında evet, tensikattan sonra artık kuyumculuk edeceğim.”<sup>52</sup>

### Tasvir ve Yorum

Bir odada, büyük bir pencere önünde oturup, dışarıya bakan genç bir kadın ile adam vardır. Pencere önünde büyük bir koltukta oturan kadın, omuzlarını açıkta bırakan bir elbise içinde gayet bakımlı görünmektedir. Tam başucunda, ayakta duran adam ise fesli, bıyıklı, papyonlu olup, o da dışarıyı seyretmektedir.

Romantik bir an yaşadıklarını düşündüğümüz bu çift, aslında ilişkilerde maddiyatın ne derece işin içine girdiğini, bize bir kez daha hatırlatmaktadır. Güzel teşbihlerle, kadının ruhunu okşayan bu adam, bunu kadınları elde etmek amaçlı yaptığını çok geçmeden belli olmaktadır; çünkü emekliye ayrıldığında geliri kadınlara artık câzip gelmeyecektir. Bu durumda, sadece güzel sözler yeterli olmayacağından, kuyumculuk yapmaya karar vermesi bir tesadüf değildir. Takdir edersiniz ki, yapmayı planladığı bu yeni meslek de kadınların ilgisini çekecek cinstendir.

<sup>52</sup> **Kartal**, Sayı 1, 1 Ağustos 1325[ 14 Ağustos 1909], s. 13.



Bey: “Niçin benimle evlenmemek de ısrar ediyorsunuz. Hamd olsun hiçbir kusurum yok.”  
Hanım: “Fakat bir parça hanım hanım söylüyorsunuzda.”  
Bey: “Lakin emin olunuz tek özrüm burnumdadır.”<sup>53</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Genç, boneli, elinde çantası olan bir kadın, karşısında duran fesli, takım elbiseli adama bakıyor. İki elide cebinde, ağzında sigarası kadına bakmaktadır.

Genç adamın, genç kadını evliliğe ikna etme çabası gözümüzden kaçmamaktadır. Aynı zamanda kadında oldukça nazlı görünmektedir. Kadın, adamın kibar tavırlarından ve konuşmasından hoşlanmamış olacak ki; bu yumuşak tavrı gönülsüz olarak algılamıştır. Belki de karşısında ki erkeğin bu denli naif davranışları onu rahatsız etmiş ve adama yakıştıramamış da olabilir. Evlenmeye yaklaşmamasının sebebi büyük ihtimalle budur. Adam ise; konuşma şeklinin kendi insiyatifi dışında olduğunun izahı içindedir. Burnundaki bir rahatsızlığın, konuşma bozukluğuna sebep olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

---

<sup>53</sup> **Leylâk**, Sayı 1, 15 Mayıs 1330[ 28 Mayıs 1914], s. 13.

## 2.2. Müslüman Kadının Kıyafeti Hususu



Madamlar: “Bu memlekette bu hanımlarda olmasa sokaklarda pislikten yürünmeyecek! Bak bu hanım ne güzel kaldırımları süpürerek gidiyor...!”<sup>54</sup>

### Tasvir ve Yorum

Üç kadın figüründen oluşan bir çizimdir. Sokakta yürüyen üç kadından, ikisi sol tarafta karşılıklı konuşur vaziyettedirler. Önde olanın, sırtı bize dönüktür. İkisinin de kıyafetlerinden, zengin ve asil oldukları izlenimine kapılmaktayız. Büyük yakalı elbiseleri ve ilk bakışta hemen dikkati çeken süslü, abartılı, büyük şapkaları vardır. Şapkalarında ki tüyler, ait oldukları ailelerinin soyluluk derecesine göre artmakta ve azalmaktadır. Her iki bayanda, yanlarından geçen kadına bakıp, bir şeyler söylemektedir. Üçüncü bayan ise, onlardan çok farklı görünmektedir. Arkası bize dönük olmakla birlikte, yaşmaklı, kapalı bir kıyafet giyindiğini görüyoruz. Kıyafetinde dikkati çeken ayrıntı, arkada etek kısmının olması gerekenden fazla uzun olup; yerlere kadar uzanıyor olması.

Karikatürde, madam denilen kadınların, Müslüman bir kadının kıyafeti ile alay ettiklerini görmekteyiz. Modernleşme ile Osmanlı toplumunda yaygınlaşan Avrupai kıyafet anlayışı o denli benimsenmiştir ki eski kıyafetle dolaşanlar yadırganmaktadır. İlginç olan bunu dile getirenlerin “madam” yani yabancı olmalarıdır.

<sup>54</sup> **Lak Lak**, Sayı 4-5, 15 Mayıs 1323[ 28 Mayıs 1907], s. 16.



Bey: “Bu sıcakta kürklü yeldirme nasıl giyiyorsunuz! Bâ husus ortalıkta hiç soğuk yok.”  
Hanım: “Ya sizin soğukluğunuz.”<sup>55</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kişiden oluşan bir karikatürdür. Genç, bakımlı, süslü bir kadın üzerindeki, kürklü yeldirmesi ile oldukça havalı görünmektedir. Karşısındaki adama doğru eğilmiş, bir şeyler söylemektedir. Yüzünden sinirli olduğu anlaşılmaktadır. Karşısında zayıf, gözlüklü, papyonlu, takım elbiseli bir adam vardır. Adamın bir elinde mantosu asılı iken, diğer elini kadına doğru uzatmış, bir şey anlatmaya çalışmaktadır. Adamın yüzünde şaşkın bir ifade fark ediliyor.

Avrupa’ da yükselen kürk modasına, merak duyan Türk kadınına yönelik bir karikatürdür. İncelediğimiz karikatürlerde kadınların önemli ölçüde bir kürk merakının olduğu görülmektedir. Burada da sıcak bir havada dâhi, onu giyinmekte sakınca görmeyen kadının, tavrı adama mantıksız gelmektedir. Buna karşılık, adamın yorumunun, kadının kızdırdığı da aşikârdır. Kadınların, kürke sıradan bir kıyafetten çok daha fazla anlam yükledikleri anlaşılıyor. Bu onlar için, debdebe, gösteriş, zenginlik ifadesi olup; ondan mahrum kaldıklarında ise, karikatürümüzde olduğu gibi hırçınlaşabiliyorlar.

---

<sup>55</sup> **Leylak**, s. 9.



— “Ah yaz gelse de biraz açılısak.”<sup>56</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Çok zayıf, boneli, fularlı, makyajlı, topuklu ayakkabılı, mini, yazlık bir elbise giymiş genç kadın tasviri ile karşı karşıyayız. Sağ elinde, dirseğine kadar uzanan bir eldiven ve aynı elinde tuttuğu bir baston, dikkati çeken objelerdir. Sol eliyle, göğüs kısmını tutarak o kısmı kapatmaya çalışır gibi bir hâli vardır. Başı hafifçe geri çevrilmiş, gözlerini edalı bir bakışla süzerek bakmaktadır.

Yeni dönem kıyafet anlayışına ironik bir gönderme yapılmaktadır. Genç kadın, zaten oldukça açık ve yazlık bir kıyafet içinde olmasına rağmen, kendini kapalı görmekte ve bundan şikayetçi olmaktadır. Aslında burada ciddi bir mübalağaya başvurulmuştur. Bunun yapılmasındaki amaç, kadınların kıyafet hususunda ki bazı kuralları zorluyor olmasına dikkat çekmektir.

---

<sup>56</sup> **Aydede**, s. 28.



— “Bütün halk bizim kıyafetlerimizle meşgul... Bilmem ki daha kapalı gezmek mümkün müdür?”<sup>57</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki genç kadını tasvir eden bir çizimdir. Odada, sağda bir aynalı konsola yaslanmış duran ve karşısında ki kadına bakan genç kadın oldukça bakımlı görünmektedir. Bonesi, kemeri, topuklu ayakkabıları ve açık renk elbisesi ile gayet hoş görünmektedir. Karşısında ki bayana bakmaktadır. Solda ki kadında aynı tarzda koyu renk bir elbise giymiştir. Karşısında ki aynaya bakıp, saçlarını düzeltmektedir.

Karikatürde ki kadınların konuşmalarından, yeni kıyafet anlayışını beğenmeyen, eleştiren bir kesimin var olduğunu anlıyoruz. Belli ki bu kesimin varlığı ve yaptıkları yorumlarda bu kadınları huzursuz etmektedir. Kıyafetlerinin yeterince kapalı olduğunu düşünen bu kadınlar, yapılan yorumlara bir anlam verememekle birlikte, onları giymekten de vazgeçmemektedirler. Toplumda bu konuda bir sancının olduğunu anlamaktayız.

---

<sup>57</sup> **Aydede**, s. 93.





(Kendi kendine) “Keramet kızımın çarşafında imiş... Dünya âlemin gözü bende kaldı!”<sup>58</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Sokakta yürüyen üç kişinin çiziminin olduğu bir karikatürdür. Önde çok yaşlı, yüzü elleri buruş buruş bir kadın yürümektedir. İlk bakışta yaşlı kadının, bonesi, şalı, kısa eteği, topuklu ayakkabıları ve yüzünde ki memnun ifade dikkati çekmektedir. Elinde tuttuğu bastonu ise başka bir obje olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının tam arkasında bir adam, sırtı bize dönük vaziyette olup, başını kadına çevirmiş bakmaktadır. Daha arkada şişman, fesli, bastonlu başka adam yine giden bu kadını hayret içinde izlemektedir. Kadınsa gayet mutlu bir vaziyettedir.

Her şeyden önce söylenmesi gereken, kadınların hangi yaşta olursa olsun güzel görünmek, fark edilmek istediğidir. Karikatürdeki yaşlı kadın, yeni kıyafet anlayışını hiç yadırgamadan hemen benimsemişe benzemektedir. Genç bayanlarda görmeye alıştığımız kıyafetlerin, bu çizimde yaşlı bir kadın tarafından tercih edilmesi ilginçimize gitmiştir. Üstelik yoldan geçen adamların tuhaf bakışlarından rahatsız olmak yerine; bilakis memnun ve mutlu görünen bu kadının hâli dikkat çekicidir. Kızının kıyafetleri ile dikkatleri üzerine çeken kadının, “keramet kızımın çarşafındaymış” ifadesi kıyafete verilen önemi göstermektedir.

---

<sup>58</sup> Aydede, s. 100.



Bir yeni zekâ daha.

— “Abla bana on kuruş vermezsen göğsünde ki pamukları söylerim ha!”<sup>59</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Tek kareden oluşan ve iki kişinin olduğu bir karikatürdür. Büyük bir boy aynasının karşısında kendine bakan genç bir kız vardır. Boneli, diz üstü elbisesi ile şık görünmektedir. Bir kolunu hafifçe ayağa kaldırmış, ayna ile kendisi arasında duran küçük erkek çocuğuna bakmaktadır. Çocuk aynanın tam önünde, kısa pantolonu, bilekteki çorapları ile gayet sevimli durmaktadır. Başını hafifçe geri atmış, bir elinin işaret parmağıyla, aynada ablasına bir şey göstermektedir.

Burada, yeni nesil çocukların zekâsına vurgu yapılırsa da, aslında kadınların yeni moda anlayışına da bir gönderme yapılmaktadır. Kız, göğsünün büyük görünmesi için, pamuk koyma yoluna gitmiş; fakat bunu yaparken kardeşine yakalanmıştır. Bunu ifşâ etmekle ablasını tehdit eden çocuğun tavrı, komik görünmekle birlikte; bahsi geçen dönemde kadınlar arasındaki bir özentiyi öğrenmemize de yardımcı olması açısından önemlidir.

---

<sup>59</sup> **Aydede**, s. 140.



Jarse bolluđu.

— “Bu hâlis mal efendin bir ucuzu da jarse ama yağmuru görünce erir akar, çarşaf marşaf kalmaz!”

Genç Hanım: ( kulağına) “Kuzum biz ucuzundan alalım.”<sup>60</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir kumaşçı dükkanında, bir satıcı ve iki kadından oluşan, tek kare bir çizimdir. Raflara dizili kumaşlar ve tezgah bulunmaktadır. Tezgahın arkasında duran satıcı, karşısında ki müşterilere, kumaşları göstermektedir. Müşterilerden biri çarşafı olup, yaşlı iken; diğeri genç ve güzel bir kadındır. Yaşlı olan, bir kumaşı gözüne iyice yaklaştırmış, incelerken, genç kadın eğilmiş ona bir şey söylemektedir.

Jarse modasının, Türk kadınlarını nasıl etkisi altına aldığına güzel bir örnektir. Karikatürde, ucuz olanın tercih edilme sebebi; tahmin ettiğimiz gibi, iktisadi boyutun çok dışındadır. Jarsenin su değince belli yerlerinde akma veya incelmelerin olması, genç kadına câzip gelmektedir. Ucuz dâhi olsa bunu tercih etmesi, gençlik ve güzelliğini göstermesine; başkalarının dikkatini çekmesine vesile olacağını düşünmesidir. Dolayısıyla burada asıl önemli olan, ucuz veya pahalılık değil, kadının kendi güzelliğini gösterebileceği bir kıyafet olmasıdır.

---

<sup>60</sup> Aydede, s. 189.



Her meslek ashâbı gayr memnun.

— “Etekler uzayalı giyinmekte pahalılaştı.”

— “Bari soyunmak ucuzlamasa idi.”<sup>61</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Tek kareden oluşan, bir odada, iki bayanı gösteren bir karikatürdür. Kadınlardan solda ki, tekli, büyük bir koltuğa oturmuş, karşısında ki kadına bakıyor. Omuzlarını açıkta bırakan bir elbise giymiş, ayaklarını yerde duran, oldukça süslü, silindirik şeklindeki mindere uzatmıştır. Karşısında, ayakta duran genç kadında, boneli, küpeli, diz üstü eteğiyle gayet şık görünmektedir. Belinde ki kemerde dikkatimizi çekmektedir. Bir elini beline koymuş, öteki havada, oturan kadına bir şeyler söylemektedir. Arka tarafta duran bir sehpa ve üzerinde tam seçemediğimiz süs eşyaları ise diğer objelerdir.

Burada vurgu kıyafetin uzaması ve buna bağlı olarak pahalılaşmasından daha ziyâde kadının verdiği cevaptadır. “Soyunmanın ucuzlamaması” ifadesinden kadının para karşılığı erkeklerle birlikte olduğu zannını kuvvetlendirmektedir. Bunun yaygınlaştığını kadının sözünden anlamaktayız.

---

<sup>61</sup> **Aydede**, s. 214.



Şeffâfiyet.  
Jarse çarşafının çoğalmasının sebebi.<sup>62</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir mesire alanında, üç kişiyi görmekteyiz. Önde kol kola giden, iki genç kadın vardır. Kadınların giydikleri elbiselerin hatlarını belli ettiğini ve yer yer akmış olduğunu fark ediyoruz. Bu akan yerlerden tenleri gözükmektedir. Onların bu durumdan pek rahatsız olduklarını söyleyemeyiz. Sohbet ederek, yürümektedirler. Arkalarında, onlara bakan bir genç adam bulunmaktadır. Fesli, takım elbiseli, bir eli cebinde, öteki bıyığını tutmaktadır. Adamın yüzünde kadınlara bakarken, bir tebessüm, muzır bir bakış vardır.

Jarse denilen kumaşın, yapısı gereği ince ve vücudu sardığı bilinmektedir. Yeni kıyafet anlayışında, jarsenin bu özelliği kadınlara câzip gelmiş olacak ki; sıkça tercih edildiği anlaşılmaktadır. Erkeklerinde ilgisini çeken bu kumaşın, satışlarının çok olduğunu, karikatürümüzde ki adamın sözünden anlaşılmaktadır. Yine daha önce paylaştığımız bir karikatürde de, ucuz olmasına rağmen genç kadının jarseyi tercih etmesi bir rastlantı değilmiş.

---

<sup>62</sup> **Aydede**, s. 320.

### 2.3. Evliliğe Bakış Açısı



- “A kızım niye ağlıyorsun?”  
— “Nasıl ağlamayayım anne! Nişan kaldırılacaktı.”  
— “Nişan kaldırılacaksa sanki ne var?”  
— “Ne mi var? Nişan olmadan nikah olmaz. Bundan sonra biz nasıl evleneceğiz.”<sup>63</sup>

#### Tasvir ve Yorum

Bir evin odasında, büyük perdeler önünde duran iki kişi vardır. Sağda, ayakta duran yaşlı kadın, ev üstüyle çizilmiştir. Tülbentini arkadan bağlamış, kısa boylu bu kadın; önünde diz çökmüş genç kıza bakmakta ve bir elini ona doğru uzatmaktadır. Karşısında diz çökmüş vaziyette, ağlayan genç kız elinde tuttuğu büyük mendiliyle gözlerini silmektedir. Oldukça üzgün görünen kıza, karşılık yaşlı kadın gayet tepkisiz görünmektedir.

Toplum hayatında yaşanan bazı değişimlere karşı, halkın gösterdiği reaksiyonları gösteren önemli bir karikatürdür. Nişan, kalkıyor diye ağlayan bu kız, onun evliliğe geçişte zorunlu bir aşama olmadığını bilincinde değildir. Bu karikatürün biraz kapalı olduğunu söyleyebiliriz; çünkü kızın nikah kalkıyor sözü başka anlamda gelebilir. Nişanlı olup, nişanın atılması hâli de vuku bulmuş olabilir. Kızın çok üzgün olması buna da bağlanabilir. Yalnız her iki durumda da, yaşlı kadının tepkisizliği gözümüzden kaçmamaktadır. Yine incelediğimiz kadarıyla, karikatürlerimizde evlilik hususunda insanların pek hevesli olmadıklarına şahit olduk. Burada kızın evlenemeyecek diye ağlaması onu diğerlerinden farklı kılmıştır.

<sup>63</sup> Lak Lak, s. 36.



Şimdiki izdivâçlar.  
Mâbede (intiharla tehdit), Vasat (balayı), Münteha (müfâreket)<sup>64</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Üç kareden oluşan bir karikatürdür. Üç karede de yer alan kişiler aynıdır. İlk karede, alçak bir yerden kendini suya atan bir adam görmekteyiz. Fesi havada, başı suyun içine girmiş vaziyettedir. İkinci karede, aynı adam genç bir kadınla gayet samimi bir poz vermiş haldedir. İkisi de mutlu görünmektedirler. Üçüncü karede, bizi şiddetli bir kavga karşılamaktadır. Aynı adam, büyük bir öfkeyle aynı kadına şiddetli bir tekme savurup, dışarı atmaktadır. Kadın ise, tekmenin etkisiyle ayağı yerden kesilmiş şekilde tasvir edilmiştir.

Üç kareden oluşan bu karikatürde yaşanan bir sürecin, üç evresi gösterilmek istenmektedir. Kadın erkek ilişkisinin kısa zamanda ulaştığı sona varış hikayesi komik bir tasvirle gözler önüne serilmektedir. Adam, kadını evliliğe ikna edene kadar, en olmadık yollara başvurmaktadır. Bunu başarınca, balayında büyük bir mutluluk yaşamaktadır. Fakat balayının ardından hiçte ümit edilmeyen bir şey olmakta çiftler boşanmaktadırlar. Şimdiki evlilik anlayışına bir eleştiri yapılmaktadır.

---

<sup>64</sup> **Aydede**, s. 94.



Yeni zekâlar.

\_\_ Sevmek faaliyetinin müstekâbili nedir?

\_\_ Evlenmek.<sup>65</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kişiden oluşan bir çizim görmekteyiz. Sağda, büyük bir kürsüde oturan orta yaşlı bir kadın vardır. İki elini, masanın üzerinde birleştirmiş, karşısında ki genç kıza bakmaktadır. Solda ayakta dikili duran genç kız, önlük giymektedir. İki elini önünde birleştirmiş, kadına bakmaktadır. Resmi bir havanın estiğini hissetmekteyiz. Kadının resmi tavrı ve kızın el hareketlerinden ciddi bir konunun konuşulduğu izlenimine kapıldık.

Yine yeni neslin zekâsına bir atıfta bulunulmakla birlikte; evlilik hayatına yönelik, gençlerin neler düşündüğünü de göstermektedir. Zayıflayan ilişkiler, değişen duygulara paralel olarak, evlilik kurumuna ilginin azaldığını görmekteyiz. Burada kızın, sevmek faaliyeti neticesinde evlenmek gerektiğini düşünmesi sevindiricidir. Yine bunu dile getirenin çok genç biri olması da ayrıca önem arz etmektedir.

---

<sup>65</sup> **Aydede**, s. 114.





— “Bakıyorum izdivaç mahsur bir kaleye benziyor içindikiler dışarı çıkmak istiyor dışarıdakiler içeriye girmeye çalışıyor.”<sup>66</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir evin odasında, büyük bir koltukta, yan yana oturan bir genç kadın ve erkek görmekteyiz. Kadın kare yaka bir elbise giyinmiş, sol kolunu koltuğa yaslamış, sağ kolunu yan tarafa bırakmıştır. Başını, hafifçe yanında duran adama çevirmiş, yüzünde mutsuz bir ifade yer almaktadır. Yanında oturan adam ise, takım elbiseli olup, bir kolunu koltuğun arkalığına yaslamış, ötekini bir bacağının üzerine koymuştur. Koltuğa yasladığı kolunun parmaklarını, ağzına getirmiş, kadına bakmakta ve onu dinlemektedir. Arka duvarda da asılı dikdörtgen şeklinde ki tablo başka bir objedir.

Evliliğe bakış açısını en güzel anlatan çizimlerden biridir. Evliliğin, kaleye benzetilmesi hem çok uygun hem de çok yaratıcı bir benzetme olmuştur. Evlenmek için insanların birçok zorluğa katlandığına şahit olduk. İntihar eden karikatürümüzde ki adamı hatırlayalım. Sonrada kaçınılmaz son olan terk edişi düşünelim. Burada kadın, belli ki o terk edişi yapamamanın verdiği mutsuzluğu yaşamaktadır. Kaleye mahsur edilmiş gibi kendini hissediyor. Aslında sorunun, insanların evlilikten ne bekledikleri ile alakalı olduğunu düşünüyoruz. Burada kadınları, kendilerini eşlerine bağlayan tüm bağlardan sıkılmış, kurtuluş çareleri ararken işledik. Bunu hususi olarak seçmiş değiliz. Bu durum, bahsi geçen dönemin gazeteleri incelendiğinde, sık rastlanılan tespitin bu yönde olmasının bir neticesidir.

---

<sup>66</sup> **Aydede**, s. 151.



“Fakat züğürtlük kapıdan girince aşk pencereden kaçar.”<sup>67</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odanın, büyük penceresi önünde oturan genç kadın ve adam görmekteyiz. Pencere önünde duran bir masa, üzerinde bir kase ve iki kaşık var. Masanın sağında genç bir adam, bize dönük oturmaktadır. Fesli, takım elbiseli, bir eliyle bıyığıyla oynamaktadır. Karşısında, ona bakan genç kadının, bir kolu masada, diğerini başına yaslamıştır. Kadının düşünceli ve mutsuz hali dikkati çekerken, adam umursamaz görünmektedir. Pencereden dışarıya doğru uçan iki kanat vardır, ortasında ki kalp ilgi çekicidir. Kadının tam arkasında ki duvarda asılı tabloda, “Yâsin” yazmaktadır.

Bazı duyguların, düşüncelerin zamanla anlamını yitirdiğini ya da zayıfladığını söylemiştik. Burada da kadının, parasızlığın ortaya çıkmasıyla aşkın yok olduğunu söylemesi, her ne kadar acımasızca gözükse de gerçeğin bu olduğunu karikatürler bize göstermiştir. Dikkatimizi çeken bir nokta daha vardır. Masada yenilecek fazla bir şey olmadığı gibi, iki kişiye tek bir kase yemek düşmüş olması da önemli bir ayrıntıdır. Burada, anlatılmak istenen fakirliğin gelmesi ile aşkın bittiğidir.

---

<sup>67</sup> Aydede, s. 175.



Karşılıklı.

Erkek: “Evdeki zevcesine telefon ederek çok mühim işim çıktı, bu akşam seni yalnız bırakacağım.”

Evdeki zevcesinin yanında ki erkek: “Sahih bende telefonla eve bir haber versem...!”<sup>68</sup>

### Tasvir ve Yorum

İki kareden oluşan bir çizimdir. Yan yana iki karede de, iki farklı çifti görmekteyiz. Sağda, bir evin odasında, karşılıklı oturan genç bir kadın ve adam görmekteyiz. Kadın iki elini çenesinin altına almış, sessiz durmaya çalışır vaziyette, karşısında ki adamı dinlemektedir. Adam ise, telefonla konuşmaktadır ve yüzünde ciddi bir ifade vardır. Dikkati çeken bir ayrıntı; duvarda asılı duran, bir erkeğin vesikalık fotoğrafıdır. Bu adam, kadının yanında oturan adam değildir. Solda ki karede; bizi yine bir çift karşılamaktadır. Burada da telefonla konuşan bu kez kadındır. Karşısında da onu dinleyen bir adam vardır. Bu adam, sandalyesine ters oturmuş, panik bir havası vardır. Dikkatli baktığımızda bu adamın, yan karede duvarda fotoğrafı olan adam olduğunu fark ediyoruz. Yine bu odanın duvarında da bir adamın vesikalık fotoğrafı bizi karşılamaktadır. Tahmininiz üzerine, bu adamda yan tarafta telefonla konuşan adamdan başkası değildir.

Çarpık ilişkiler yumağına, verilebilecek örnekler içinde en önemli örneklerden biridir. Yan yana iki karede, birbirlerinin eşleriyle, birbirini aldatan çiftler anlatılmaktadır. Dikkat çeken, aldatma eylemini yapan sadece erkekler değil; kadınların da bunu yapıyor olmasıdır. Bunu, yükselen kadın erkek eşitliği ile izâh etmek mümkün değildir. Böyle bir eşitlik anlayışının, topluma huzur getirmekten çok kaosa sürükleyeceği ve ahlaki

<sup>68</sup> Aydede, s. 239.

çöküntüye hız kazandıracaktır. Ayrıca aldatan insanların, kendilerine mazeret olarak işlerini göstermesinin, eski ve köklü bir gelenek olduğu da görülmektedir.



Kadın: “Ah Yarabbi insan ne diye evlenir acaba?”  
Erkek: “Bekarlığın kadrini anlamak için olsa gerek.”<sup>69</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir masada karşılıklı oturan genç bir kadın ve adam vardır. Adam, bir elini başına yaslamış, gayet mutsuz görünmektedir. Karşısında ki kadının sırtı bize dönüktür. Bacak bacak üstüne atarak oturmuş ve bir elini başına yaslamış, ötekini havaya kaldırmış bir şeyler söylemektedir. Gergin ve düşünceli olduğu her halinden anlaşılmaktadır.

Evliliğin, ne kadar önem kaybettiğine işaret eden bir karikatürdür. kadın ve erkek birlikte oturmuş, birbirlerine evlilik hakkındaki olumsuz görüşlerini anlatmaktadırlar. Karı koca olmadıkları anlaşılan bu iki kişinin, aynı masada oturması ve bu diyalogu yapması bir ispat olarak verilmektedir.

---

<sup>69</sup> **Aydede**, s. 351.

## 2.4. Toplumda Müslüman Kadınların Hâl ve Hareketleri



- “Efendi baba! Şu çapkın bana takılıyor.”  
— “Görüyorum kaltak sende ona takılıyorsun. İkinizde dayak yiyeceksiniz.”<sup>70</sup>

### Tasvir ve Yorum

Üç kişiden oluşan bir karikatürdür. Genç bir kadın, saçları uzun yolda yürümektedir. Sağ elinde, küçük bir çanta tutmakta; sol eli arkada bir adama uzanmıştır. Arkasında da, şapkalı, bıyıklı, zayıf bir adam vardır. İyice kadına yaklaşmış vaziyette olup, bir eliyle kadının elini tutmaktadır. Diğer elini, arkada belinin üstüne koymuştur. İkisinin önünde ise, yaşlı, sarıklı, sakallı, bastonlu bir dede durmakta ve bu çifte bakmaktadır. Belinde kuşağı olan bu dedenin, sarığında hilâl yer almaktadır. Ayrıca dede bu çifte kızgın bir bakış atmaktadır.

Müslüman kadınların, artık sokakta rahatça dolaşabildiklerini ve istedikleri kişilerle gezebildiklerini gösteren bir çizimdir. Yine de tam anlamıyla bir rahatlık söz konusu değildir. Kadın, dedeye adamı şikayet ederken, aslında dedenin gözünde aklanma derdinde olduğunu anlıyoruz. Yaptığı şeyin, yaşlı adam tarafından tasvip edilmeyeceğini farkında, durumu kurtarma derdine düşmüştür. Bu karikatürle, bir kez daha toplumda oluşan derin ayrılığı görmüş oluyoruz.

<sup>70</sup> Lak Lak, s. 17.



“Karnı tok bey oruç hâli.”<sup>71</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Üç kişiden oluşan, tek kare bir karikatürdür. Önden giden, arkası bize dönük, yaşmaklı kadının vücut hatları belli olmaktadır. Tam arkasında duran zayıf, fesli, takım elbiseli, monokl gözlük takan adamın bir elinde tespih diğerinde baston vardır. Bu adamın gözleri fal taşı kadar açılmış vaziyette olup, giden kadına bakmaktadır. Biraz arkasında ki adam ise, fesli, bastonlu olup, çok bitkin bir haldedir. İki büklüm duran bu adamın, ağzının suları akmakta ve kadına bakmaktadır. Aslında ilk bakışta kadının fazlada açık bir kıyafet giymediğini görmekteyiz. Bacağı, kolu, başı genel olarak kapalıdır. Daha önce ki karikatürlerde ki kadınların kıyafetleri gibi, kıyafeti de yoktur.

Kadınların dışarı da geziyor olmasına hâlâ alışamayan erkeklerin olduğunu ve onların rahatsız eden bakışlarının varlığına vurgu yapılmaktadır. Çizimi ilginç kılan ise karnı tok adamın, kadına bakarken sadece gözleri fal taşı gibi olmaktadır. Oysa aç adamın, açlıktan gözünü açacak hâli kalmadığı gibi ağzının da suyu akmaktadır.

---

<sup>71</sup> **Lak Lak**, s. 53.



“Bu kadar evlâda sahip olmak ne kadar güç ise, beslemesi de o kadar güçtür.”<sup>72</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Tek kareden oluşan; ama oldukça kalabalık bir karikatürdür. Bir odada, sedir üzerinde oturan genç bir kadın ve adam bulunmaktadır. Onların dışında dört tane boy boy çocuk ve birde beşikte bebek görmekteyiz. Anlaşılan, nüfusu kalabalık bir aile ile karşı karşıyayız. Kadın, ev üstü ile, oldukça bitkin ve mutsuz bir halde oturmaktadır. Kadının tam önünde, bir erkek çocuğu dikili durmaktadır. Kadının yanında oturan adamın, bakışları kızgın olup, o da kucagında ki kız çocuğunu durdurmaya çalışmaktadır. Adamın tam önünde yerde, bir beşik gözümüze çarpmaktadır. Beşiğin içini görememekle birlikte, onunda içinde bebek olduğu kanaatini taşımaktayız. Beşiğin önünde dikili durup, bir eliyle yanında duran ablasının eteğini çekiştiren başka bir çocuk daha vardır. Bu çocuğun hemen yanında duran, hepsinden daha büyük bir kız çocuğu, iki elini bağdaş yapmış, eteğini çekiştiren küçüğe bakmaktadır.

Gizliden gizliğe feminizm kokusunu aldığımız bir çizimdir. Geleneksel anlayışta, kadınların temel vazifelerinden olan çocuk yapma eylemini sorgulanmakta ve bu kadar fazla çocuğu yapmanın ve daha da önemlisi bunlara bakmanın zorluğuna dikkat çekilmektedir. Bu şekilde kadınların yıpratılmasına, alttan alta bir eleştiri sezilmektedir.

<sup>72</sup> **Meddah**, Sayı 1, 15 Muharrem 1292[ 28 Mart 1875], s. 51.



— “A kızım her gün sokak! Her gün gezmek olur mu, hiç olmazsa bir gün de evde otur da görücüye olsun görün.

— “Anneciğim pek güzel söylüyorsunuz ama evde kalsam bir kişi görür halbuki sokak da?”<sup>73</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Büyük ve havalı bir koltukta, kocaman bir yastığı yaslanmış, orta yaşlı, iyi giyimli, ciddi görümlü bir kadın oturmaktadır. Bir elini, yastığın üzerine bırakmış, önünde duran kıza bakmaktadır. Koltuğun önünde yerde bir küçük sehpa vardır. Sehpanın önünde, genç, boneli, süslü, topuklu ayakkabı giyen bir kadın ayakta durmakta ve kadına bakmaktadır. Bir ayağı yerde, diğer bacağını sehpaye yaslamış vaziyette durmaktadır. İki elini de önünde birleştirmiş ve aynı elinde tuttuğu şalının uçları sehpaye yayılmıştır.

Kıyafetlerinden, iyi gelirli bir aile olduğunu söyleyebiliriz. Genç kızların, dışarı da serbestçe geziyor olmasına muhalif bir kesimin var olduğu gösterilmek istenmiştir. Kızının sürekli sokakta olmasından rahatsızlık duyan kadının, bunu kızına söylediğinde, aldığı cevap ikisi arasındaki anlayış farkını göstermektedir. Annesi, evlenmek için uygun eş bulmanın görücü usulü ile olacağına inanmaktadır. Anlaşılan, kızı pek kendi gibi düşünmemektedir. Genç kızın gezme, sokağa çıkma sebebinin, uygun eşi bulmak olması ilginçtir.

---

<sup>73</sup> **Leylak**, s.1.





“Florya” da her gün görünen manzaralar.”<sup>74</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Küçük, tek kareden oluşan bir çizimdir. Genç bir kadın, muhtemelen mayosunu giyinmiş, saçında bonesi, bir eli saçında ve o kolunda bilezikleri dikkatimizi çekmektedir. Diğer elini ayağa kaldırmış, başı geriye dönük arkada ki adama bakmaktadır. Kadının yüzünde, durumu anlayamamanın verdiği bir şaşkınlık okunmaktadır. Arkasında ise, elinde kocaman bir havlu tutan, genç bir adam görünmektedir. Adamın, biran önce kadını havlu ile sarma derdinde olduğu anlaşılmaktadır.

Florya'nın o dönemde insanların denize girdiği bir yer olduğunu anlıyoruz. Kadınların eskisinden çok daha serbest olduklarını gözler önüne seren bir karikatürdür. Fakat adamın bu serbestlikten, pek memnun olmadığı görülmektedir. Mayo ile denize girmek isteten kadının arkasındaki erkek, elinde tuttuğu havlu ile onu çevredekilerden korumaya çalışmaktadır.

---

<sup>74</sup> **Gelincik**, s.24.



— “Kendimi pencereden atacağım zannederek imdada koşacaklar arasında her hâlde bâzı pürestişikâr bulacağıma eminim.”<sup>75</sup>

### Tasvir ve Yorum

Açık duran bir pencerenin pervazında oturmuş, genç bir kadın görmekteyiz. Kadın, iki elini açmış yanda ki pervazlara tutunmakta ve başını sola çevirmiş, aşağıya bakmaktadır. İnce askılı, bir elbisesi vardır ve bakışlarında nazlı bir ifade okunmaktadır.

İlk bakışta, intihar edeceği sanılan bu kadının, asıl niyetinin başka olduğu anlaşılmaktadır. Kendini seven, değer veren bir adam bulmak için pencereden atlamak istemektedir. Burada, kadınların ilgi ve değer görmek istedikleri mesajı verilmek istenmiş benziyor. Yine de kadının seçtiği yol ilginç olmakla birlikte, bir o kadar da tehlikelidir.



Zayıf kadın müşteri.

“İnşâllâh kocam şimdi gelmez zirâ beni böyle çiroz gibi görürse mutlak boşar.”<sup>76</sup>

---

<sup>75</sup> **Hande**, s. 128.

<sup>76</sup> **Hande**, s. 129.

## Tasvir ve Yorum

Küçük ve tek kareden oluşan bir karikatürdür. İki kadın yan yana durmaktadır. Sağda ki bir mankendir ve üzerinde ki elbiseyi sergilemektedir. Çok kilolu olmamakla birlikte, kalıplı bir mankendir. Solda ona bakan genç bir kadın vardır. O da taktığı büyük, tüylü, süslü, şapkası ile gayet havalı görünmektedir. Uzun elbisesi içinde zayıf bir kadındır. Yüzünde endişe dolu bakışlar ile, mankene bakmaktadır.

Bahsi geçen dönemde kadınların, güzellik anlayışında zayıf olmamak bir kıstastır. Zayıf olduğu için kendini çirkin gören kadın bunu biraz abartmıştır. Kocasının kendisini böyle görürse, boşamasından korkmaktadır. Bu bize, aile bağlarının ne denli pamuk ipliğine bağlı olduğunu göstermektedir. Evliliğin devamının adama bağlı olması, ailenin geldiği noktayı göstermektedir.



- “Bütün gün evdesin ha!”
- “Aman babacığım bilirsin ki evden dışarı adım atmam!”
- “Ne ise bu sefer pederi çabuk atlattık!”<sup>77</sup>

## Tasvir ve Yorum

İki kareden oluşan bir karikatürdür. Sağda, bir evin kapısından dışarı çıkmak üzere olan; yaşlı, sarıklı, şalvarlı bir adam vardır. Bir elini aralık kapıya yaslamış, ötekini havaya kaldırmış, işaret parmağını görmekteyiz. Yanında, sırtı bize dönük bir kadın vardır. yaşmaklı, örgülü saçlı, ev kıyafeti ve terlikleri ile tasvir edilmektedir. İkinci karede, bir odada iki genç kıızı görmekteyiz. Kızlardan biri, aynalı konsolun önünde, süslenmektedir. Boneli, topuklu ayakkabıları ile gayet şık vaziyettedir. Tam yanında duran diğer genç

<sup>77</sup> Aydede, s. 38.

kadın ise, sandalyeye oturmuş, önüne bakmaktadır. İnce askılı elbisesi ile dikkat çekmektedir.

Aynı kızın, iki karede farklı iki görünüşüne ve tavrına şahit olmaktadır. Kızın, babasını tüm gün evde olacağına ikna etmesinin ardından, hiç vakit kaybetmeden evden çıkmaya hazırlanması komiktir. Ayrıca kızın, babasını gönderdikten sonra ki kıyafeti, evvelkinin tam zıttıdır. Aslında burada eski-yeni kuşak arası çatışmanın yaklaşan ayak sesini duymaktayız. Kızın bu sefer erken atlattık sözünden, bunu yapmayı alışkanlık haline getirdiği yorumunu çıkarmaktayız.



- “Eyvah... felâket! Babama rast geldik hem de bize baktı.”  
— “... Fakat tanımadı!”  
— “Yarabbi ne günlere kaldık... Şu sokak süpürgelerine baktıkça benim kız gözüme giriyor!”  
— “Kabahat onlarda değil müsaade eden babalarda...”<sup>78</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kareden oluşan bir çizimdir. İlk karede, iki genç kadın kol kola sokakta yürümektedir. İkisi de bakımlı, boneli, topuklu ayakkabıları ile şık gözükmekte ve dikkat çekmektedir. Uçuşan eteklerinden, rüzgarın olduğunu anlamaktayız. Solda ki kadın, boynunda ki şalı ile yüzünü örtmeye çalışmaktadır ve yüzünde gergin bir ifade dikkati çekmektedir. En arkada uzakta, bir fesli, cüppeli, yaşlı adam onlara bakmaktadır. İkinci karede ise, iki erkek gözükmektedir. Bunlardan biri, ilk karede kızlara bakan yaşlı dededir. Sakallı, cüppeli, sarıklı, elinde şemsiyesi olan bu dede, bir elini uzatmış, yanında ki adama

<sup>78</sup> **Aydede**, s. 39.

bir şey göstermektedir. Yüzü şaşkın ve kızmış haldedir. Yanında ki adamda fesli, mantolu olup, dedenin gösterdiği tarafa bakmaktadır.

Bir önce ki karikatürümüzle paralel bir konu işlenmiştir. Müslüman kızlarının da Avrupa' dan gelen moda rüzgarına uyum sağladığını görmekteyiz. Yalnız, bu öyle bir uyum ki; evde ki halleri ile sokak vaziyetleri arasında dağlar kadar fark vardır. Arada ki fark o kadar büyük ki; babaları kendi kızlarını dahi tanıyamıyor. Baba, sokaktaki kızları kendi kızları ile mukayese ederek, onların babalarını suçlaması önemli bir vurgudur.



Bâyezıd kulesinde.

Gazetelere nazaran Bâyezıd Kulesi umûma keşide etmiş.

— “Haydi kuleye çıkalım... O kadar eğleneceksin ki.”

— “Ah kalbimde ki ateş...”

— “Sus, yangın kulesindeyiz nöbetçi duyarsa sepet çeker!”<sup>79</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kare çizimdir. İlk karede, sokakta duran genç bir kadın ve adam görmekteyiz. Kadın, boneli, bastonlu, kürklü elbisesi ile havalı gözükmektedir. Yanında ki adamda fesli, iki eli cebinde kadına bakmaktadır. İkinci karede, merdiven basamakları ve onları çıkan ayaklar görmekteyiz.

Halkın ziyaretine açılan Bâyezıd Kulesinin, aşıkların buluşma noktası olduğu anlatılmaktadır. Erkeğin kıza, kulede eğleneceksin demesi üzerine kızın heyecanlanması ve tüm bunların umûma açık bir yerde olması, gelinen noktayı işaret etmektedir.

---

<sup>79</sup> **Aydede**, s. 48.



Biz mantoları terziler yapar zannederdik.

— “Mantoyu kime yaptırdın!”

— “Bir zeytinyağı tüccarına!”<sup>80</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki genç kadının yolda hem yürüyüp hem konuştuklarını görüyoruz. İkisi de oldukça süslü ve bakımlıdır. Sağda ki kadının boynundaki kürk hemen dikkati çekmektedir. Ayrıca mantosu da göz kamaştırmaktadır. Yanındaki kadın ise gayet uyumlu bir kıyafet içinde olup, bir elinde bastonu ile kadına bakmaktadır.

Kadınların, maddi ihtiyaçlarını karşılama hususunda erkekleri birer araç olarak gördüklerini bir kez daha gösteren bir çizimdir. Kadının, kürkünü zeytinyağı tüccarından aldım demesi; parasını adamın verdiğiğine işaret etmektedir. Yine tüccarlığın önemli ve kadınlar arasında câzip bir meslek olarak görüldüğünü anlıyoruz. Ayrıca, kürk merakı yine karşımıza çıkmaktadır.

---

<sup>80</sup> **Aydede**, s. 64.



Kendisini zannetmiş.  
— “Hey gidi süpürgeler.”<sup>81</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Tek kareden oluşan, iki kişilik bir çizimdir. Genç bir kadın, bakımlı, boneli, bastonlu yolda yürümektedir. Bir elinde de çantasını taşımaktadır. Başını, geri çevirmiş arkada ki adama sert bir ifade ile bakmaktadır. Adam şişman, fesli, sakallı, kuşaklı olup, bir elinde tuttuğu çalı süpürgelerini omzuna yaslamış, yürümekte ve kadına bakmaktadır.

Kadınların, uzun boylu ve zayıf görünme merakına, bir gönderme süpürge satıcısından gelmektedir. Hey gidi süpürgeler diye nâra atan satıcının sözünü, üzerine alan kadın kızgındır. Satıcı burada, süpürge diyerek kadının aşırı zayıf olduğuna işaret etmekte ve onunla alay etmektedir.

---

<sup>81</sup> **Aydede**, s. 116.



Asr-ı zevceler.

Erkek: “Küçük hanımefendi zevcem olmaya tenezzül eder misiniz?”

Kadın: “Ben mi? Mesleğiniz?”

Erkek: “Muallimlik.”

Kadın: Çocukla uğraşacak vaktim yok.<sup>82</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir mesire alanında, genç bir kadın ve adam görüyoruz. Kadın; boneli, süslü, bir elinde çantası, öteki eliyle kendini, karşısında ki adama göstermektedir. Yüzünde soru soran, meraklı ifade vardır. Karşısında ki adam, fesli, takım elbiseli, papyonlu olup, boynunu hafifçe bükmüş vaziyette kadına bakmaktadır.

Kadın erkek ilişkisinde maddiyatın önemine bir kez daha vurgu yapılmaktadır. Evlenme teklifi aldığı adamın, mesleğinden hoşlanmayan kadın, bunu statü olarak kendine lâayık görmemektedir. Öğretmeni, çocuk olarak adlandırarak onu küçük gördüğünü ifade etmektedir.

---

<sup>82</sup> **Aydede**, s. 121.





Lavantanın mıntıka intışarı dahiline girişleri.

— “Hocam iek koklamak bu hanımın orucunu bozmaz mı?”

— “Bizinkiler bozulmazsa korkma ona bir şey olmaz.”<sup>83</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir kadın, boneli, siyah elbiseli, bir elinde çantası diğer elinde bir çiçeği tutmaktadır. ieđi, oldukça nazlı bir şekilde koklamaktadır. Karşısında ona bakan iki adamdan biri, yaşlı, sakallı, cüppeli olup, elinde tespihi vardır. Diğer adam, fesli, ceketli, elinde bastonu kadına bakmaktadır.

Kadının iek kokluyor olmasının orucunu bozacağını düşünen adamı, diğerini uyarmaktadır. Kadının çok yoğun bir parfüm sürüdüğünü ve bu kokunun adamları rahatsız ettiğini anlamaktayız. Bu kokunun onların orucunu bozabileceğini düşünmektedirler.

---

<sup>83</sup> **Aydede**, s. 144.



Teraviye giden hanımlar.

— “Kuzum bakkal şunları bir kenara koy dönüşte alırsız.”<sup>84</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Üç kişiden oluşan, bir çizimdir. İki kadın, oldukça süslü, boneli, topuklu ayakkabılıdır. Kadınlardan önde ki, elinde iki tespih ve bir süslü Mushaf Kabı’ nı karşısında duran adama uzatmaktadır. Adam da bir tezgahın arkasında fesli, uzun burunlu olup, kadına gülmekte ve uzattıklarını almaktadır. Arkada ki kadın ise, adama bakmakta ve elinde bir çanta tutmaktadır.

Toplum baskısından çekinen kadınların, teraviye diye evden çıktıklarını; ama oraya gitmediklerini görüyoruz. Yani, teraviyi bahane ederek sokağa çıkabildiklerini anlatmaktadır. Bunu yaparak, ya kocalarını ya da evde babalarını kandırmaktadırlar.

---

<sup>84</sup> **Aydede**, s. 150.



Saf ve samimi.

— “Kızım genç kızların öyle dönüp arkalarına bakmalarının ayıp olduğunu bilmiyor musun?”

— “O bakıyor mu diye baktım.”<sup>85</sup>

### Tasvir ve Yorum

Sokakta yürüyen genç bir kız ile orta yaşlı bir kadın vardır. Yaşlı kadının elinde şemsiyesi, başını yanında ki kıza çevirmiş sertçe bakmaktadır. Yanında ki kız boneli, süslü olup, iki elini arkasında bağdaş yapmış, geriye dönüp bakmaktadır. En arka da ise, fesli, takım elbiseli, iki eli cebinde bir adam kıza bakıyor.

Eski ile yeni kuşak arasında ki farkı, bir kez daha gözler önüne seren bir çizimdir. Gençlerin, dışarı da ki rahat tavırları, yaşlılar tarafından yadırganmaktadır. Kızının bu rahat tavrı, kadını rahatsız etmiş ve onu uyarmaktadır. Kızın verdiği cevapla, annesinin içini rahatlatmak istediğini anlamaktayız.



Erkek: “Arabacı! Arabacı!”

Kadın: “Aman onu çağırma, babamdır.”<sup>86</sup>

<sup>85</sup> Aydede, s. 159.

<sup>86</sup> Aydede, s.162.

## Tasvir ve Yorum

Kol kola gezen bir çift görmekteyiz. Adam fesli, takım elbiseli, bir eli cebinde, öteki eli havada birine işaret etmektedir. Kolunda ki kadın, boneli, etek ceket takımı giymiş, yüzünden endişeli olduğu anlaşılmaktadır.

Babası arabacı olan kızın, sevgilisi ile gezerken, babasına yakalanma korkusu anlatılmaktadır. Sevgilisiyle gezen kız, bunu babasından saklamaktadır. Bunun anlaşılmasından endişe duymakta ve bu yüzden korkmaktadır.



Asr- 1 gezintiler.

“Kızım gözlerin süzölmeye başladı, yorulduysan söyle de eve dönelim!”<sup>87</sup>

## Tasvir ve Yorum

Mesire alanında gezintiye çıkmış bir yaşlı kadın ve genç kız görmekteyiz. Kız, göze çarpan bir elbise giymiş, oldukça işveli ve cilveli görünmektedir. Yaşlı kadında, yaşmaklı, başını kıza çevirmiş, kaşlarını çatmıştır. Arkada, kıza bakan genç bir adam vardır.

Yine kuşaklar arası çatışmaya örnek bir karikatürdür. Kızının, kendilerini takip eden adama meyilli oluşunu anne fark etmektedir. Bundan rahatsızlık duyan kadın, kızını doğrudan uyarmak yerine, bu hareketini yorgunluğuna yorumlayarak eve dönme teklifi yapmaktadır.

---

<sup>87</sup> Aydede, s.164.



Zevcenin meşgûl olduğu demlerde.  
Zavallı kadınlar.<sup>88</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kareden oluşan bir çizimdir. İlk karede, bir odada genç bir kadın ile adamın gayet samimi anlarına şahit oluyoruz. Tekli koltukta oturan kadının, tam yanında duran adam kadına iyice yaklaşmış, ağzından çıkan balonlardan, kadına bir şeyler söylediğini anlıyoruz. Arkada bir sehpa ve duvarda ki ayna diğer objelerdir. İkinci karede, yemek masasında oturan bir kadın ve çocuk vardır. çocuk yemeğini yerken, masanın başında oturan kadın, elini başına yaslamış vaziyettedir. Kadının düşünceli ve mutsuz olduğu anlaşılmaktadır.

Zayıflayan karı koca ilişkisine dâir bir çizimdir. Karısı evde çocuğu ile meşgul olurken, adam başka bir evde yabancı bir kadınla birlikte olmaktadır. “zavallı kadınlar” ifadesi hem aldatılan hem de aldatan kadına yönelik kullanılmış olması ilginçtir.

---

<sup>88</sup> **Aydede**, s. 198.



\_\_ “Kızım yine geç kaldın beni meraktan öldürdün!”

\_\_ “A niçin merak ettiniz vâki geldiğim yerler تنها ama yalnız değildim.”<sup>89</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odada masa başında arkası bize dönük oturan, yaşlı, fesli, sakallı bir adam vardır. Bir elinde sigarasına ötekinde fincanını tutmaktadır. Çıplak ayakları, yerde bir minderin üzerindedir. Karşısında ayakta dikili boneli, süslü, genç bir kız durmakta ve adama bakmaktadır.

Kuşaklar arası çatışmayı gözler önüne seren bir karikatürdür. Baba, kızının eve geç gelmesinden dolayı endişelenip, bunu kızına iletmektedir. Kızın tavrı ise, oldukça pişkindir. Rahatlıkla babasına, “yalnız değildim” demesi ve babasının da buna karşılık bir şey söylememesi oldukça dikkat çekicidir.

---

<sup>89</sup> **Aydede**, s. 232.



Yüzme mevsimi.  
— “Yüzmeye gidiyor!”  
— “Kim bilir hangi zengini...”<sup>90</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Üç kişilik bir karikatürdür. Genç kadın, elinde silindir şeklinde ki çantası yarım kollu v yaka elbisesi ile gayet şık görünmektedir. Makyajlı olan bu kadına dikkatli bakıldığında, yüzünde tül den bir peçenin olduğunu görürüz. Yüzünün tüm hatlarına vâkıf olduğumuz bu kadının, peçesinin varlığı tartışma konusudur. Arka tarafta iki adam vardır. Sağda olan zayıf, bir elini yanında ki arkadaşının omzuna atmış, başını geri çevirmiş kadına bakmaktadır. Yanında ki adam da şişman olup, o da kadına bakmaktadır.

Kadınların cinselliklerini kullanmak suretiyle, erkekleri maddî ihtiyaçları çerçevesinde kullandıklarını vurgulayan bir çizimdir. Bunun kadınların, erkeleri “yüzmesi” şeklinde dile getirilmesi oldukça ilginçtir. Zirâ “yüzme” tâbiri aynı zamanda “deriyi yüzme” yani elbiselerini çıkarma anlamına da gelmektedir.

---

<sup>90</sup> **Aydede**, s. 241.



Demek ki hâlen küçük hanımları yalnız sokağa bırakmayan aileler var.  
Küçük hanım: “Mehtap da gezmek o kadar zevkime gidiyor ki...”  
Çocuk: “Hele bende yanında bulunmazsam değil mi abla?”<sup>91</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir mesire alanında, genç bir kız ve erkek çocuğu vardır. Kız, boneli, v yakalı elbisesi ve elindeki bastonu ile havalı görünmektedir. Yanındaki çocuğa, kulak verir vaziyettedir. Çocuk, iki elini belinin üzerinde bağdaş yapmış, kıza bir şey söylemektedir.

Genç kızların tek başına dışarı çıkmasına izin vermeyen ailelerin azınlıkta olduğunu anlıyoruz. Burada da ablasına eşlik etsin, onu korusun diye, kardeşi gönderilmiş. Aslında, çocuk ablasının mehtap gezintisini niye istediğini farkındadır. Bunun bir kılıf olduğunu da kendisine imâlî bir şekilde ifade etmektedir.

---

<sup>91</sup> **Aydede**, s. 270.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. GAYR-İ MÜSLÜM KADINLARA DÂİR KARİKATÜRLER

Osmanlı karikatürlerinin, Gayr-i Müslim kadınları nasıl tasvir ettikleri bu çalışmanın önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu başlık altında ilgili karikatürler ele alınmaktadır.

#### 3.1. Kadın Erkek İlişkinde Gayr-i Müslim Kadın



Kalp tâciri.

“Yavrum geçen sene verdiğin daha eskitmedim ki bana yenisini getiriyorsun.”<sup>92</sup>

#### Tasvir ve Yorum

Süslü, renkli bir oda görüyoruz. Kırmızı çiçekli desenleri olan bir koltukta oturan, genç bir kadın vardır. Kadının ince askılı elbisesinin, askıları kaymış, omuzlarını açıkta bırakmıştır. Başında beyaz bir peruk, iki elini birleştirip yanağına yaslamış, yanında duran

---

<sup>92</sup> Gelincik, s. 9.

çocuğa bakmaktadır. Yanında çıplak, küçük bir erkek çocuğu görünmektedir. Arkası bize dönük olan bu çocuğun sırtında, beyaz kanatları ve başında beyaz peruğu vardır. sol kolunda asılı duran sepette kırmızı elmalar, sağ elinde, kadına uzattığı tek bir kırmızı elma vardır. Çocuğun, boynundan geçirip astığı bir heybenin içinde, beyaz renkte oklar vardır.

Avrupalı bir kadın ve Yunan mitolojisinden alıntılarının olduğu bir çizimdir. Aşk Tanrısı Eros, oklarıyla kadının yanına gelmiştir, bu ona yeni bir aşk getirdiği anlamına gelmektedir. Kadın, geçen ki daha eskimemişti derken, aslında aşka bakış açısına ifade etmektedir. Yunan mitolojisinden alıntının yapılması yaratıcıdır ve Avrupalıların Yunan kültürüne ne denli sahip çıktıklarına bir işarettir. Aşk duygusunu, basite, mekanik bir hâle getiren bu çizim, aslında mitolojinin esasına aykırı da düşmektedir. Dikkat çekici ve ilginç olması için, tercih edilmiş bir tasvir olduğu görüşündeyiz.



- \_\_ “Ah hanım efendi sizinle nihâyetsiz zevklerin içinde uçup kaybolmak ne hoş olur.”  
\_\_ “Bunu daha evvel söyleyecektiniz... Şimdi uçup kaybolmuş bulunurduk.”<sup>93</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir balo ortamını tasvir eden bir çizimdir. Arkada uzakta sohbet eden çiftler görmekteyiz. Önde de, süslü, tekli bir koltukta oturan, ince askılı elbisesi olan, kısa saçlı bir kadın oturmaktadır. Saçında, ince bir bağ takılı, makyajlı olup, bir elini koltuğun yanına koymuş, ötekini dizine yaslamış çenesine yaklaştırmıştır. Kadın, kendisine bakan adama

---

<sup>93</sup> **Gelincik**, s. 18.

uzanmış, onu dinlemektedir. Kadının yanında ayakta dikili duran adam, bir elini koltuğun üzerine ötekini beline koymuştur. Eğilmiş, kadının yüzüne doğru bir şey söylemektedir.

Balo ortamında, genç bir kadına ahlakdışı teklifte bulunan bir adam görmekteyiz. Bunu büyük bir rahatlık ve pişkinlik içinde yapmaktadır. Buna karşılık, kadında bu durumdan rahatsız görünmemekte ve bunu olağan karşılamaktadır. Kadın erkek ilişkisinin ne denli rahat bir duruma getirildiğini, ne kadının ne de erkeğin bir çekincesi olmadığını anlatıldığı bir çizimdir.



Aşk zevkleri.  
“Kör ebe oyunları.”<sup>94</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Kocaman, kırmızı bir kalp önünde, gözleri bağlı yürümeye çalışan genç bir kadın görüyoruz. İnce askılı, diz üstü elbisesi ve topuklu ayakkabıları ile gayet süslüdür. Kadının önünde, yerde kalp şeklinde bir tuzak durmaktadır. Tuzağın ipini tutan, kadının arkasında, bir kanatlı, küçük çocuk vardır.

Avrupalı kadınların, aşk söz konusu olduğunda gözlerinin kör olduğuna, çeşitli oyunlara başvurduklarına dâir bir çizimdir. Yine Yunan mitolojisinden faydalanılmıştır. Eros, kadınları aşk tuzağına düşürme peşindedir ve kadınlarında bu konuda hiç dikkatli

---

<sup>94</sup> **Gelincik**, s. 19.

olmadığını anlıyoruz. Karikatürdeki kadının gözünün kapalı tasvir edilmesi “aşkın gözü kördür” ifadesine atıfta bulunmak içindir.



Rus: “Benim sana olan aşkım bir türlü tükenmiyor.”  
Fransız: “Olabilir fakat benim sabrım çoktan tükendi.”<sup>95</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kişiden oluşan bir karikatürdür. Şişman, üniformalı, şapkalı, çizmeli, sakallı, bıyıklı, bir adam sandalyede oturmuştur. Karşısında ayakta duran, genç kadının elini tutmuş, öpmektedir ve yüzünde tebessüm vardır. Kadın ise, omuzlarını açıkta bırakan elbisesi ile, bir elini adama vermiş, ötekiyle ağız ve burnunu kapamaktadır. Mutsuz, sinirli ve gergin olduğu anlaşılmaktadır.

Muhtemelen bir asker, Fransız bir kadına ilân- ı aşk etmektedir. Adam mutlu görünse de, bu aşktan kadının pek mutlu kaldığını söyleyemeyiz. Kadının, burnunu kapatma hareketinden, adamın içkili olup rahatsız edici bir kokuya sahip olduğunu tahmin ediyoruz. Kadını basite alan bir anlayışla karşı karşıyayız. Yine burada, içki tüketimi malûm seviyede olan Rusların karikatüre konu seçilmesi de dikkat çekicidir.

---

<sup>95</sup> **Hande**, s. 55.

### 3.2. Kıyafet, Evliliğe Bakış, Toplumdaki Hâl ve Hareketleri



Sokakta, Yatak odasında.<sup>96</sup>

#### Tasvir ve Yorum

İki kareden oluşan bir çizimdir. İlk karede, genç bir kadın kabarık, kat kat, süslü bir elbise giyinmiştir. Kafasında ki tüylü, aksesuarı dikkat çekmektedir. Boynunda kolyesi ve sol elinde tuttuğu şemsiyesiyle gayet bakımlı ve havalı görünmektedir. İkinci karede, aynı kadının ev hâli tasvir edilmiştir. Gösterişsiz, düz uzun bir gecelik giyinmiş kadın oldukça zayıf görünmektedir.

Avrupada moda anlayışının kadınları nasıl değiştirdiğini, olduklarından farklı gösterdiğine vurgu yapan bir çizimdir. Aynı kadının ev hâli ile sokak hâli arasındaki derin fark düşündürücüdür. İlk karedeki bakımlı, havalı kadının yerini ikinci karede; vasat, döküntü ve cılız bir kadın almaktadır. Burada kadının, evinde kendisine pek dikkat etmediğine, buna karşılık sokağa çıktığında ise abartılı kıyafetleri tercih ettiğine vurgu yapılmaktadır.

<sup>96</sup> Çingiraklı Tatar, s. 4.



Evlilikten evvel. Evlilikten altı ay sonra...<sup>97</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

İki kareden oluşup, bir çiftin evlilik öncesi ve sonrası değişen hallerini gösteren bir çizimdir. İlk karede, bir koltukta sır sırta dönmüş oturan bir kadın ve adam görüyoruz. Kadın, bir elini çenesinin altına koymuş, adama sırtını dönmüş, yüzünde kırgın bir ifade ile bakmaktadır. Adam ise, koltuğun en ucunda oturmuş, bacaklarından da mümkün olduğunca kadından uzak kalmak istediğini anlıyoruz. Sırtı kadına dönük, başını kadına çevirmiş, kadının ne yaptığına bakıyor. İkinci karede, aynı çifti, aynı koltukta el ele görmekteyiz. Yüzlerinden ikisinin de mutlu olduğu net olarak anlaşılmaktadır.

Evliliğe bakış açısını gösteren bu karikatürde, çiftlerin kısa zamanda yaşadığı büyük duygu değişimine şahit olmaktayız. Evlilikten altı ay önce diz dize oturan bu çifti, altı ay sonra sırt sırta oturmaya iten durumu gerçekten merak ettik. Evliliğin, çiftler arasında aşkı bitirdiği ve mutsuzluğa sebep olduğu mesajı verilmektedir. Bunu da bu müesseseye olan inanın yok olmaya başladığına bir işaret olarak görülebilir.

---

<sup>97</sup> Çingiraklı Tatar, s. 12.



\_\_ “Mama... hangi amcama rica edeyim ki bana bir erkek karındaş satın alsın?”  
\_\_ !!!<sup>98</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odada, aynalı konsol karşısında kendine bakan bir kadın vardır. Kabarık, hoş bir elbise giymektedir. Başını hafifçe yana yaslayıp, edalı bir bakış atarak, poz vermektedir, tam arkasında ona bakan, küçük bir kız çocuğu vardır. Saçları uzun, omuzlarında, iki elini arkada birleştirmiş, kadına bakmaktadır.

Zayıflamış karı koca ilişkisini, kadınların toplumdaki serbestliğini anlatan bu çizim, küçük kızın zekice sorusuyla başka bir boyut kazanmaktadır. Kızın, hangi amcamdan karındaş isteyeyim sorusu, kadının evli olduğu halde başka adamlarla münasebeti olduğunu bildiğini göstermektedir. Kadının bu tür ilişkileri, kızından pekte saklamadığı veya saklayamadığı da ilginç bir ayrıntıdır

---

<sup>98</sup> **Kartal**, s. 3.



Moda\_\_ “A Ayol yeni moda başörtü, yeldirme, canlı kuklalar!”

\_\_ “Ayol hiç görmedin mi yarın akşam Kuş Diline gidelim oradakileri de gör de bizim kıza da bir tâne yapalım.”<sup>99</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Oldukça kalabalık bir mesire alanını gösteren bir karikatürdür. Büyük bir ağacın altında kilim serip oturmuş, taşlı bir çift vardır. Yaşmaklı, yaşlı kadın ve yanında oturan, fesli, sakallı dede, merakla etrafta gezinen genç kızlara ve adamlara bakmaktadırlar. Onların önünden geçen, kadınlarda onlara bakıyordur.

Eski yeni kuşak arası farkın bir kez daha sergilendiği bir karikatürdür. Yaşlı adamın, etrafta gezinen gençlerin kıyafetlerine yönelik sert tutumuna karşılık, yaşlı kadının daha ılımlı olduğunu görüyoruz; çünkü kendi kızına da bunları giydirme fikrindedir. Ayrıca, bu yeni moda anlayışının, bazı mekânlar da daha önce yayılmaya ve kabul görmeye başladığını anlıyoruz.

---

<sup>99</sup> **Lak Lak**, s. 29.





Anasına bak kızını al.  
“Kızım ayıp misafirlere bu kadar açık çıkılır mı?”<sup>100</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir odada, karşılıklı oturan iki kadın görmekteyiz. İkisi de gayet genç ve süslü gözükmektedir. Sağda olan, boneli, ağır makyajlı, ince askılı elbisesi ile iddialı bir görünüşe sahiptir. Bir elinde dirseğine kadar uzanan eldiven takmış ve o elini kanepeye yaslamıştır. Solda ki, omuzlarını tamamen açıkta bırakan, kabarık bir elbise giymiş, sandalyede oturmaktadır. Elbisesinin arkasında ki kocaman fiyonk dikkati çekmektedir. Bir elini yanağına yaslamış, cilveli bakışlarla kadına bakmaktadır.

Değişen kıyafet kültürüne komik bir gönderme yapılmaktadır. Kızının elbisesini, misafir karşılamak için fazla açık bulan annenin kıyafeti de aslında oldukça açıktır. Anne ile kız arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Önceki karikatürlerde kapalı anne ile açık kız arasındaki anlayış farkı göze çarparken, burada açık anne ile açık kızı arasındaki ilişki dikkati çekmektedir.

---

<sup>100</sup> Aydede, s. 335.



On beşinde kadın. Otuzunda kadın.<sup>101</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Yan yana iki kareden oluşan çizimdir. İlk karede, genç, zayıf, güzel, sade, makyajsız, ürkek bakışlı bir kız görmekteyiz. İnce askılı elbisesi, topuklu ayakkabıları, saçında ki büyük fiyonk ile yanında duran sehpaye yaslanmış poz vermektedir. Sehpanın üzerinde, vazo ve içinde çiçekler vardır. İkinci karede, aynalı konsolunun önünde, makyaj yapan, bir dizini, tekli koltuğuna koymuş genç kadın görüyoruz. Mini ve ince askılı elbisesi, ayakkabıları ile çok havalı görünmektedir. Saçları kabarık ve iddialı bir kadındır.

Karikatürdeki her iki kadınında aynı kişidir. İlk karede, on beş yaşında henüz çok genç, toy, tecrübesiz, ürkek ve saftır. İkincisinde ise, artık otuzuna gelmiş, çekici, kendine güvenen, saflığının yerini makyajın ve aksesuarlarının aldığı bir kadın görülüyor. Bu kişinin her iki dönemi içinde “kadın” ifadesinin kullanılması önemli bir ayrıntı olsa gerek. On beş yaşında da kadın gibi giyiniyor ve görünüyor.

---

<sup>101</sup> **Gelincik**, s. 16.



Ayestefanosda avcılık.

Avcı köpeğine: “Fidel akşam eve gittiğimiz zaman sakın ha gördüğün şeyi haber verme.”<sup>102</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Sokakta, şişman, fesli, avcı kıyafetleri ve sırtında av tüfeği olan bir adam görmekteyiz. Belinde de fişeklerin dizili olduğu arması takılıdır. Yüzünden biraz endişe biraz korku ve utangaçlık okunmaktadır. Tam yanında ise, genç, süslü bir kadın bir ayağını yerden kaldırmış adama doğru sallamaktadır. Adamla cilveleşen kadının, bir eliyle de saçınla oynadığını fark ediyoruz. Bu sırada onlara bakan bir köpekte görünmektedir.

Ayestefonas’a avlanmak için giden adam, bir kadınla birlikte olmaktadır. Yanındaki köpeğini ikâz etmesinden, bunu gizli yaptığı anlaşılmalıdır. Avcının bu noktada köpeğini dâhi ikâz etmesi yaptığı işten dolayı duyduğu tedirginliği göstermektedir. Buna karşılık kadın oldukça rahat görünmekte ve bu hâliyle adamla tezat düşmektedir.

---

<sup>102</sup>Hande, s. 123.



- “Eskiden hanımlar oya işlemiş.”  
— “Şimdi de boya işliyorlar.”<sup>103</sup>

### **Tasvir ve Yorum**

Bir süslü, bakımlı, kadın tekli koltuğunda oturmuş, ayaklarını yerde ki mindere uzatmış, elinde ki aynasına bakıp, ruj sürmektedir. Tam arkasında, takım elbiseli genç bir adamda ona bakmaktadır.

Kadınların makyaj tutkusuna komik bir gönderme yapılmaktadır. Oya işlemek, kadınların bir hobisi olup, ellerindeki kumaşlara ya da başka malzemelere çeşitli iplerle desenler yapmak suretiyle yapılmaktadır. Burada kadınların renk renk ipler kullanmaları ve her bir noktaya ayrı bir desen işlemelerinden yola çıkılmıştır. Şimdiki kadınların makyaja olan ilgisinin fazlalığına dikkat çekmek istenmektedir. Bu amaçla, yoğun makyaj tutkusunu oya işlemeye benzetmişlerdir. Kadınlar oya işler gibi, yüzlerini renkten renge sokmaktadırlar.

---

<sup>103</sup> Aydede, s. 143.

## SONUÇ

Bu çalışmada 1872-1922 yılları arası Osmanlı mizâh gazeteleri ve dergilerinde çizilen kadın karikatürleri incelenmiş, onların tasviri ve yorumlanması yapılmıştır. Tez çalışmasında zikredilen dönemde kadının toplumdaki yeri, hâl ve hareketleri, kıyafeti ve buna benzer diğer hususlara dâir bilgileri, yazılı metinlerden değil karikatürlerden seçilmiştir. Bunu yaparak, aslında bu alanda var olan boşluğu bir nebze olsun doldurmaya gayret edilmiştir.

Çalışmada, Müslüman ve Gayr-i Müslim kadınlara ait tasvirler başlıklara ayrılıp ele alınmıştır. Aynı dönemdeki bu iki kadın grubu hakkında benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Kadın- erkek ilişkisi hakkındaki karikatürlerde, çiftlerin birbirine güven problemi yaşadıklarını gördük. Gergin karı-koca ilişkisi, geleneğin aksine kadının şaşırtan baskınlığı, kadının aldatma konusundaki rahatlığı, kadın-erkek ilişkisinde maddiyatın çok önem kazanmış olması, toplumda kadınların serbestçe gezebilmesi, bazı özel ve dini günlerin farklı amaçlara hizmet etmesi dikkati çeken başlıca konulardır. Bazı konularda abartıya başvurulmuş olabileceğini unutmamak gerekir. Zikredilen dönemde Osmanlı' da bir Müslüman kadının bahsi geçtiği şekilde rahat hareket etmesi veya giyinmesi belki pek eşine rastlanır bir durum değildir. Fakat toplumda çok az bir kesimde bile görülüyor olması bir değişimin başladığının göstergesi olmaya yetmektedir. Keza bu abartıyı iki şekilde yorumlayabiliriz. Birincisi; Tanzimat sonrası batı etkisinin giderek artması ile yaşanan değişimi eleştirmek için abartıya başvurulmuştur. İkincisi ise, batının örnek alınmasından, yeni tarz kadının varlığından memnun, bunu genele yayma hedefi taşıyan kitlenin var olduğudur. Her durumda da unutulmaması gereken, burada zikredilen durumlar ve kişiler birer örnek olup, asla geneli yansıtmamaktadır.

Bir diğer husus Müslüman kadının kıyafeti meselesidir. Burada ilk dikkati çeken artık geleneğin aksine yeni kıyafet tarzının yükselişe geçtiği ve eskiyi temsil eden kıyafetler ve onları giyinen insanların toplumda hoş şekilde karşılanmadığıdır. Batı etkisiyle Osmanlı kadınının kıyafet kültüründe yaşanan bazı değişime paralel olarak,

sokakta erkeklerin kadınlara yönelik olumsuz tavırları kadınları rahatsız etmek bir yana memnun etmektedir. Bunun doğruluğunu tespit etmek elbette ki oldukça zordur; fakat daha önce söylediğimiz gibi bir değişimin yaşandığı, bundan memnun ve gayrimemnun bir kesimde varlığı muhakkaktır. Yine kaynağı Avrupa olan kürk modasının, kadınlar arasında büyük önem arz ettiğini gördük. Kadınların vücut ölçülerinde belli oranların ön plana çıktığını ve moda olduğunu fark ettik. Kıyafet hususunda gelenekten tamamen uzaklaşıldığı ve Avrupa kadınının model alındığı mesajının verildiği karikatürler bu alanda yoğunluk arz etmektedir. Aksinin olduğu karikatürlere biz çalışmamız boyunca pek rastlamadık.

Evlilik hususunda ise Müslüman kadınlara ait karikatürler değişme göstermektedir. Bir tarafta “nişan kalkıyor ben nasıl evleneceğim” diye ağlayan bir genç kız karikatürü varken; diğer tarafta “insan ne diye evlenir ki, sorusuna bekârlığın kadrini anlamak için” diye cevap veren bir adamın karikatürüne rastlamaktayız. Evliliğin genelde üç döneme ayrılıp incelendiğini görmekteyiz; öncesi, ortası ve sonu. Bu dönemler arasında çiftlerin karşılıklı diyaloglarında ciddi farklar göze çarpmaktadır. Evliliğin kaleye benzetilmesi dikkat çekici bir ayrıntı iken sevmek faaliyetinin sonucunun evlilik olduğunun söylenmesi de kulağa hoş gelmektedir. “ İki gönül bir olunca, samanlık seyran olur” sözü ya henüz söylenmemiş ya da değerini kaybeden bir anlayış ki; züğürtlük kapıdan girince aşk kapıdan kaçır tespitiyle karşılaşırız. Bütün bu karikatürler, özünde abartı ve güldürü olsa dâhi, evliliğin artık geleneksel kalıptan çıkıp daha modern şekliyle toplumda yer edinmeye başladığını göstermektedir.

Müslüman kadınların toplumdaki hâl ve hareketleri kısmında ise göze çarpanlar kısaca şunlardır: sokakta kadınların erkeklerle rahatça gezmesi, konuşması, kadınların kendilerine uygun eşi ancak dışarda gezerek bulabileceğine dair inanış ve bazı gezinti mekanlarının ön planda olması, Bâyezıt Kulesi, Florya, Eyüp, Ayestefanos, Sarayburnu ilk dikkati çeken yerlerdir. Kızların dışarı çıkarken evdeki hâllerinden çok farklı olduklarını görüyoruz. Öyle ki; kendi babaları dâhi kızlarını sokakta tanıyamıyor. Kadınların artık baskın taraf haline geldiğini çoğu karikatürlerden hissetmek mümkündür. Kocasını aldatan kadının rahatlığı, kendini savunma şekli bizi şaşırtmıştır. Çarpık ilişkiler belki biraz fazla abartılı dile getirilse de, konuya dikkat çekmek amaçlı olduğu düşünüldüğünde çok da

yanlış gözükmemektedir. Eski-yeni anlayışın burada da çatışma halinde olduğunu görüyoruz.

Gayr-i Müslim kadınlar erkek hususunda oldukça rahat tavırlar sergiledikleri görülmektedir. Bilhassa, Gelincik gazetesinden aldığımız karikatürlerde Gayr-i Müslim kadınların aşk hayatı ve erkeklerle olan ilişkisinde kaynak noktasının Yunan mitolojisi olması dikkati çeker. Yunan mitolojisine atıflar ve aşk tanrısı Eros' un sembol olarak seçilmesi ilginçtir. Yine bir Rusun Fransız bir kadına olan aşkı ve bunu dile getiriş biçimi ile kadının tavrı ilgi çekici cinstendir.

Gayr-i Müslim kadınların sokakta ki kıyafeti ile evdeki kıyafeti arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Yine Gayr-i Müslim kadınlar uzun eteğin hiç moda olmamasından dert yanmakta ve ilginç bir tespitle bulunmaktadır. Yeni moda da yaprakla vücudun belli kısımlarını örtmek, gerisini açıkta bırakmakla geriye dönüş yaşanacak deniyor. Burada kastedilen ilk insanın giyme alışkanlığı edinmemiş haline dönüşün olacağıdır. Aslında, moda ile gelen aşırı açıklığın üstü kapalı eleştirisinden başka bir şey değildir. Kadının on beş yaşında ki hâli ile otuzunda ki hâli karşılaştırılır. İlginç olan arada ki tek fark; on beşinde saf, makyajsız, sade bir kız otuzunda aynı kıyafet ve kiloda; ama artık bol makyajlı, havalı ve kendinden emin tavırlara sahiptir. Dış görünüşe ne denli önem verildiğini her bir çizimden anlamak mümkündür.

Zikredilen tarih aralığında çıkan mizâh gazete ve dergilerinde kadına oldukça fazla yer ayrıldığını görmekteyiz. Karşımıza çıkan kadın profili, alışkın olduğumuz özelliklerden daha farklı, değişime uğramış hâldedir. Bu değişimin kaynağının batı olduğu aşikârdır. Gayr-i Müslim kadınların kıyafetinden, davranışlarına dek her açıdan serbest lanse edilmesi ne derece gerçeği yansıtır orasını bilemeyiz; fakat dönemin gazetelerinde yayınlanan karikatürlerin bu ekseninde olması, yaygın olan görüşün bu olduğu yönündedir. Yine Osmanlı kadınlarının Avrupa merkezli bir değişim rüzgarına kapıldığını açıkça gözler önüne seren bu karikatürlerde, değişimden memnun ve gayrimemnun kesimin varlığına vurgu yapılmaktadır. Her ne açıdan bakılırsa bakılsın, Tanzimatın bir dönüm noktasını teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönüm noktasından sonra her alanda bilhassa toplum ve kadın hayatında yaşanan değişim gün be gün arttığı ve bunun günümüze miras kaldığı, ilgili karikatürlerden anlaşılmaktadır.

## **YARARLANILAN KAYNAKLAR**

### **Arşiv Malzemeleri**

Anadolu'da Kalem

Aydede

Cem

Cici

Çingiraklı Tatar

Gelincik

Hande

Kartal

Lak Lak

Leylâk

Meddah

### **Diğer Kaynaklar**

Alkan, Necmettin (2006), **Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid İmajı ve Osmanlı İmajı**, İstanbul: Selis Kitaplar.

Balcıoğlu, Semih (1998), **Cumhuriyet' in 75. Yılında Türk Karikatürü**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Çeviker, Turgut (1986), **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü**, 3. Baskı, İstanbul: Adam Yayıncılık.

Duman, Hasan (2000), **Osmanlı- Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri( 1828-1928)**, 2. Baskı, Ankara: EDVH.

Eken, Cengiz (2011), **Diken Mizah Gazetesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnuğur, Nuri (2005), **Basın ve Yayın Tarihi**, 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2005), **Türkiye Karikatür Tarihi**, İstanbul: Bileşim Yayınları.



Kurnaz, Şefika (1995), **2. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öngören, Ferit (1998) **Cumhuriyet’ in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, 3. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Seyhan, Salih (2013), “II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler’ **Turkish Studies** içinde, 8, (494-516), Ankara.

Yazıcı, Nermin (2011), “Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem” **Turkish Studies** içinde, 6, (1299-1313), Ankara.

## ÖZGEÇMİŞ

Gamze Göker, 08.04.1990 Trabzon' da doğdu. İlk ve Orta öğretimi Kanuni İlköğretim okulunda tamamladı. 2007 yılında Trabzon Lisesi' nden mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü' nü kazandı. 2011 yılında bölüm üçüncüsü olarak eğitimini tamamladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü' nde Yakınçağ Ana Bilim Dalı üzerine Yüksek Lisans Eğitimine başladı ve halen eğitimine devam etmektedir. Yabancı dili İngilizcedir.